

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA HISTORIJU

Rat u odnosima Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku

(Završni diplomski rad)

Mentor: Prof. dr. Esad Kurtović

Student: Rijad Mulaosmanović

Sarajevo, 2020.

Sadržaj

Uvod.....	3
Rat kralja Ostoje i Dubrovnika 1403. - 1404. god.	6
Dolazak Ostoje na vlast i orijentacija Bosne ka Ladislavu Napuljskom.....	6
Odnosi između Bosne i Dubrovnika u periodu prije izbijanja rata	7
Uzroci i povod rata između kralja Ostoje i Dubrovnika	9
Početak rata i prve ratne aktivnosti	10
„Diplomatski rat“	13
Svrgavanje kralja Ostoje, “glavnog krivca za rat” i mir sa Dubrovnikom.....	15
Rat Radoslava Pavlovića sa Dubrovnikom 1430.-1433. god.....	17
Dubrovački pokušaji stjecanja Konavala	17
Uzroci i povod rata Radoslava Pavlovića i Dubrovnika	19
Početak rata Radoslava Pavlovića i Dubrovnika	21
Koalicija uperena protiv Radoslava Pavlovića	22
Posredovanje sultana Murata II u Konavoskom ratu	24
Krah koalicije protiv Radoslava Pavlovića.....	26
Završni pregovori i potpisivanje mirovnog ugovora.....	27
Rat hercega Stjepana Vukčića i Dubrovnika 1450.- 1454. god.	29
Odnosi između Stjepana Vukčića i Dubrovnika prije početka rata	29
Ekonomska politika Stjepana Vukčića kao uzrok rata sa Dubrovnikom	30
Netrpeljivosti između hercega Stjepana i Dubrovnika kao uvod u rat.....	33
Početak rata između hercega Stjepana i Dubrovnika.....	35
Koalicija uperena protiv hercega Stjepana.....	37
Herceg Stjepan gubi podršku Osmanlija.....	39
Pobuna u hercegovoj porodici i ulazak Venecije u rat.....	40
Nastavak ratovanja i izmirenje hercega Stjepana sa sinom Vladislavom	41
Pregovori o miru i završetak rata	42
Rat u odnosima između Bosne i Dubrovnika – komparativna analiza	45
Zaključak	50
Korišteni izvori i literatura.....	52

Uvod

Fenomen rata je prisutan tokom cijelog postojanja čovječanstva i iz njega su proizilazi novi odnosi između sukobljenih strana koji su se manifestovali u toku trajanja i nakon završetka ratova. U srednjem vijeku ratovi su predstavljali novu dimenziju u odnosima između Bosne i Dubrovnika iz razloga što su u tom vremenskom razdoblju između navedenih strana uglavnom vladali dobrosusjedski odnosi utvrđeni međusobnim poveljama i ugovorima. Ratovi su odnose između Bosne i Dubrovnika uvodili u dugogodišnje turbulentne faze prepune zapleta i obrata koje su prijetile da ugroze sve do tada uspostavljene kontakte i ekonomske interese između dvije države. Shodno tome, ovaj rad će nastojati pružiti uvid u „mračno“ poglavlje u odnosima između Bosne i Dubrovnika koje je bilo prouzrokovano međusobnim sukobima. Bitno je istaći da ratovi između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku nisu bili uobičajena pojava, međutim to se mijenja početkom XV vijeka kada su se, u vremenskom periodu od samo 50 godina, odigrala tri rata o kojima imamo svjedočanstva historijskih izvora. To su rat kralja Ostoje i Dubrovnika, rat vojvode Radoslava Pavlovića i Dubrovnika te rat hercega Stjepana Vukčića i Dubrovnika.

Tematika u vezi ratova između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku je u historiografiji relativno dobro obrađena, međutim ne postoji niti jedno djelo koje isključivo tematizira navedene ratove. Informacije o ratovima između Bosne i Dubrovnika uglavnom pronalazimo u sklopu sinteza o historiji srednovjekovne Bosne, od kojih treba izdvojiti kapitalno djelo Sime Ćirkovića pod nazivom „*Историја средњовековне босанске државе*“¹ i djelo Vladimira Ćorovića „*Хисторија Босне – Прва књига*“² te članaka koji su za temu imali pojedine ratove kao što su članci Gavre Škrivanića pod nazivom „*Rat bosanskog kralja Ostoje sa Dubrovnikom (18. VI. 1403. do maja 1404. godine)*“³ i Ćire Truhelke „*Konavoski rat (1430-1433)*“.⁴ Škrivanić u svom članku horonološki iznosi događaje vezane za političku i vojnu historiju rata kralja Ostoje i Dubrovnika, što su upravo osnovne prednosti rada te koje su iskorištene u ovom radu. Iako napisan prije više od stotinu godina, Truhelkin rad o Konavoskom ratu i dalje predstavlja polaznu tačku za sagledavanje uzroka, toka i posljedica rata Radoslava Pavlovića i Dubrovnika.

¹ Сима Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Српска књижевна задруга, Београд, 1964.

² Владимир Ћоровић, *Хисторија Босне – Прва књига*, Српска Краљевска Академија, књ. СХХИХ, Београд, 1940; 373.

³ Gavro Škrivanić, *Rat bosanskog kralja Ostoje sa Dubrovnikom (18. VI. 1403 do maja 1404 godine)*, *Vesnik Vojnog muzeja*, Broj 5, Beograd, 1958, 35.- 60.

⁴ Ćiro Truhelka, *Konavoski rat (1430-1433)*, *Glasnik Zemaljskog muzeja* 29, Sarajevo 1917, 145.- 211.

Za sagledavanje diplomatskog aspekta spomenuta dva rata korišteno je djelo Esada Kurtovića „*Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*“⁵ koje prati ulogu vojvode Sandalja i ostalih aktera u tim ratovima te djelo „*Tvrtko II Tvrtković – Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*“⁶ Pave Živkovića iz kojeg detaljnije saznajemo držanje kralja Tvrtka II u ovom ratu. Kao neizostavan rad u pogledu rata hercega Stjepana Vukčića i Dubrovnika treba izdvojiti djelo Sime Ćirkovića „*Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*“⁷ u kojemu je detaljno razrađen navedeni rat iz perspektive hercega Stjepana Vukčića. Kako su ratovi između Bosne i Dubrovnika nadilazili lokalne okvire i postajali predmet zanimanja tadašnjih imperija, posebno Ugarske i Osmanskog carstva, tako je za sagledavanje uloge i držanja Ugarske u ovim sukobima posebno mjesto zauzeo rad Dubravka Lovrenovića „*Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387 – 1663*“⁸, dok je za praćenje uloge Osmanskog Carstva korišteno djelo Ivana Božića „*Дубровник и Турска у XIV и XV веку*“⁹, kao i nešto noviji rad Emira O. Filipovića pod nazivom „*Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*“.¹⁰

Što se tiče izvorne građe na koju se oslanjaju spomenuta i korištena djela u ovom radu uglavnom se radi o izvorima dubrovačke provenijencije, pa tako o događajima vezanim za ratove između Bosne i Dubrovnika imamo sačuvan isključivo pogled iz dubrovačke perspektive. Od zbirki dubrovačkih izvora u radu su najviše korištene zbirke koje su priredili Ljubomir Stojanović¹¹ i Mihailo Dinić,¹² dok su vezano za mletačke izvore konsultovane zbirke koje je priredio Šime Ljubić.¹³ Što se tiče dostupne izvorne građe za proučavanje ratova između Bosne i Dubrovnika i odnosa koji su proizilazili iz njih, ona je uglavnom usitnjena i pruža fragmentarne

⁵ Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009.

⁶ Pavo Živković, *Tvrtko II Tvrtković – Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Institut za istoriju Sarajevo, Sarajevo, 1981.

⁷ Сима Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Научно дело, Београд, 1964;

⁸ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387 - 1663*, Synopsis, Zagreb-Sarajevo, 2006.

⁹ Иван Божић, *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, Научна Књига, Београд, 1952.

¹⁰ Emir O. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2019.

¹¹ Љубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма, Књ. I, Дубровник и суседи његови, I*, Српска Краљевска Академија, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, књ. XIX, Београд – Сремски Карловци, 1929; Љубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма, Књ. II*, Српска Краљевска Академија, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, књ. XIX, Београд-Сремски Карловци, 1934.

¹² Михаило Ј. Динић, *Из дубровачког архива*, Књига III, Српска академија наука и уметности, Београд, 1967.

¹³ Šime Ljubić, *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga V, JAZU, Zagreb, 1875; Isti, *Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga IX, JAZU, Zagreb, 1890; Isti, *Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga X, JAZU, Zagreb, 1891.

informacije o dešavanjima vezanim za ratove, pa tako ne možemo dobiti u potpunosti uvid u sva dešavanja. Još jedna nepovoljna okolnost je nedostatak narativnih izvora koji bi barem približno mogli upotpuniti postojeća saznanja o ovim događajima. Također, slično je stanje i sa materijalnim izvorima, pa je tako stećak Vignja Miloševića iz Kočerina¹⁴ jedan od rijetkih materijalnih spomenika koji govori o kraju vladavine kralja Ostoje nakon neuspjeha u ratu sa Dubrovnikom. Međutim, značajne informacije pružaju mirovni ugovori potpisivani na kraju ovih ratova iz kojih saznajemo kakav je bio njihov rasplet, što ih čini prvoklasnim izvorima za proučavanje ove tematike.

Rad će biti struktuiran po principu poglavlja. Prva tri poglavlja hronološki prate ratove između Bosne i Dubrovnika, dok je u četvrtom poglavlju napravljena komparacija istih. U prvom poglavlju će biti predstavljen početak, tok i završetak rata kralja Ostoja i Dubrovnika koji je trajao od 1403. do 1404. godine. Drugo poglavlje će za temu imati rat vojvode Radoslava Pavlovića i Dubrovnika koji je trajao od 1430. do 1433. godine, u historiografiji poznatiji kao Konavoski rat. Rat hercega Stjepana Vukčića Kosače, koji je trajao od 1451. do 1454. godine, bit će u fokusu trećeg poglavlja. Četvrto, ujedno i posljednje poglavlje glavnog dijela rada, predstavljat će rezime prethodno tri obrađena rata. Dakle, u radu je korištena hronološka metoda za izlaganje bitnijih događaja i procesa u ratovima, dok je tematskom metodom predstavljeno posljednje poglavlje u kojem se propituju sličnosti i specifičnosti ratova u cjelini.

Glavni cilj ovoga rada biti će pokušati predstaviti nove odnose koji su se pojavljivali u toku ratova između Bosne i Dubrovnika i na koji su se način ti novi odnosi razlikovali od uobičajenih između dvije strane u mironodopskom periodu. Rad će pokušati dati odgovore na pitanja da li je rat imao legitimitet i svrhu, da li je mogao biti spriječen, ko su glavni krivci za izbijanje rata i koje su to su posljedice ovih sukoba. Također, u radu će biti predstavljene sličnosti i zajedničke osobine navedenih sukoba i uz kritički osvrt pokušati će se doći do odgovora na pitanje da li postoji neki uobičajeni šablon u okviru koga započinju, traju i završavaju se ratovi između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku. Kako je već navedeno da ne postoji djelo u historiografiji koje objedinjuje sve ratove između Bosne i Dubrovnika, tako će ovaj rad pokušati objediniti sve te ratove na jednom mjestu i radoznom čitatelju ovoga rada pružiti uvid u dešavanja tokom svih ratova i odnose koji su proizilazili iz njih.

¹⁴ Marko Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine I*, Sarajevo, 1962.

Rat kralja Ostoje i Dubrovnika 1403. - 1404. god.

Dolazak Ostoje na vlast i orijentacija Bosne ka Ladislavu Napuljskom

Dolaskom kralja Ostoje na vlast 1398. godine, kojeg je na saboru izabrala vlastela predvođena vojvodom Hrvojem Vukčićem, dolazi do promjene u orijentaciji bosanske vanjske politike koja je do tada, a posebno od Doborskog sporazuma¹⁵, bila usmjerena ka ugarskom kralju Sigismundu Luksemburškom. Ostojinim stupanjem na prijesto bosanska vanjska politika se usmjerava prema Ladislavu Napuljskom, pretendentu na ugarsku krunu. Sigismund se nije želio pomiriti sa nepoštivanjem Doborskog sporazuma, te je poveo vojni pohod protiv Bosne 1398. godine, i to protiv vojvode Hrvoja, koji je označen kao glavni protivnik interesa ugarskog kralja. Ipak, taj pohod nije ispunio Sigismundova očekivanja jer je završio neuspješno po njega, te je još više „tjerao“ Bosance na povezivanje sa Ladislavom.¹⁶

U Ugarskoj je Ladislav Napuljski vremenom dobivao sve više pristalica među vlastelom radi nezadovoljstva vladavinom Sigismunda Luksemburškog što je kulminiralo njegovim zatočenjem i pritvaranjem u proljeće 1401. godine.¹⁷ To je bio signal kralju Ostoji i Hrvoju Vukčiću da se mogu bez straha od Sigismunda aktivnije uključiti u podršku Ladislavu. Tako su Bosanci, u ime Ladislava Napuljskog, pokrenuli akciju u Dalmaciji sa ciljem potčinjavanja gradova da priznaju i pruže podršku Ladislavu Napuljskom. Ta akcija je bila veoma uspješna jer su dalmatinski gradovi redom, priznavši prvo vlast kralja Ostoje i Hrvoja Vukčića, preko njih priznavali i Ladislava Napuljskog. Tako su gradovi Zadar, Klis, Trogir, Šibenik i naposljetku Split koji su prije toga priznavali vlast Sigismunda Luksemburškog, u maju 1402. godine istakli zastave Ladislava Napuljskog i time ga priznali za svoga gospodara.¹⁸ Ferdo Šišić navodi da su u stvarnosti kralj Ostoja i vojvoda Hrvoje, pod plaštom podrške Ladislava Napuljskog, sve aktivnosti u Dalmaciji zapravo radili radi vlastite koristi jer su tako nastojali oživjeti bosansku vladavinu nad Dalmacijom kakva je bila u vrijeme Tvrtka I. Šišić navodi i da su kralj Ostoja i

¹⁵ Kralj Dabiša (1392-1395. god.) je pristao Doborskim sporazumom bosansku krunu ostaviti Sigismundu Luksemburškom, međutim nakon njegove smrti bosanska vlastela je na prijesto dovela Jelenu, Dabišinu ženu, a nakon nje i Ostoju, što je pokazivalo da bosanska vlastela nema namjeru poštovati odrede Doborskog sporazuma. - Сима Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Српска књижевна задруга, Београд, 1964; 174.

¹⁶ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijesti(sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387 - 1663*, Synopsis, Zagreb-Sarajevo, 2006; 95.- 96.

¹⁷ Grupa autora, *Istorija naroda Jugoslavije. Knj. 1, (Do početka XVI veka)*, Prosveta, Beograd, 1953; 595.- 596.

¹⁸ Ћирковић, *Историја*, 194.- 195.

vojvoda Hrvoje ovako odlučno stupali u akcije u ime Ladislava Napuljskog jer je među njima vladalo uvjerenje da Ladislav faktički nikada neće preuzeti vlast nad Dalmacijom, već da će biti samo formalni vladar, a da će stvarnu vlast na terenu imati Bosanci.¹⁹ To možda otkriva i glavni motiv bosanske podrške Ladislavu Napuljskom u borbi za ugarsku krunu, a to su vlastiti interesi.

Tako su skoro svi dalmatinski gradovi stali na stranu Ladislava Napuljskog, svi osim jednog – Dubrovnika, koji je ostao vjeran u podršci Sigismundu Luksemburškom. Međutim, iako je Ostoja bio kralj ipak je glavnu riječ u Dalmaciji vodio Hrvoje Vukčić, a posebno nakon što ga je Ladislav Napuljski u ljeto 1403. proglasio hercegom splitskim i svojim namjesnikom u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji.²⁰ Time je došlo do čudne situacije u odnosima između dvojice najmoćnijih osoba na političkih sceni Bosne: Hrvoje je kao namjesnik Ladislava bio na većem rangu od kralja Ostoje, dok je kao bosanski vojvoda bio podređen Ostoji.²¹

To je svakako moralo izazvati nezadovoljstvo kod kralja Ostoje jer je ostao u sjeni svog vazala, što je svakako želio promijeniti. Moguće da je upravo to Ostoju vodilo idejom da pokrene pohod u osvajanje Dubrovnika, kao jedine preostale utvrde koja je ostala vjerna Sigismundu u Dalmaciji. Naredno potpoglavlje će pokazati da su odnosi između Bosne i Dubrovnika od Ostojinog stupanja na tron i do 1403. godine bili sasvim korektni, sve dok Dubrovčani nisu potvrdili vjernost Sigismundu, a odbili da prihvate vrhovništvo Ladislava Napuljskog.²²

Odnosi između Bosne i Dubrovnika u periodu prije izbijanja rata

Stupanjem Stjepana Ostoje na prijesto 1398. godine sa Dubrovnikom su potvrđene prethodno potpisane povelje i dokumenta, prema dotadašnjim običajima što je značilo znak priznavanja i dobrih odnosa.²³ Iz povelje kojom je kralj Ostoja potvrđuje Tvrtkovu povelju Dubrovčanima iz 1378. godine uočljivo je da se kralj Ostoja obavezao na poštovanje ugovora i zakona prema Dubrovniku koje je imao Tvrtko I i da su u povelji istaknuti izrazi obostranog prijateljstva, čim više što je kralj Ostoja dao zakletve da će se toga pridržavati, što je bila

¹⁹ Ferdo Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350-1416)*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1902; 140, 144.

²⁰ Isto, 166.

²¹ Ћирковић, *Историја*, 197.

²² Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. I*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1980; 224.- 225.

²³ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 131.

standardna praksa u srednjem vijeku.²⁴ Također, u povelji je navedeno da ugovoreni odnosi važe u „vijeke vjekova“ i izrečene su kletve ukoliko se jedna od strana ne bi pridržavala tih odredbi iz razloga da bi se dala određena čvrstina ugovorenim odnosima.²⁵

Potvrđivanje prethodno potpisanih povelja pratili su i pregovori o kupoprodaji Slanskog primorja koji su završeni početkom 1399. godine. Naime, Dubrovčani su i od prijašnjih bosanskih vladara nastojali kupiti zemljišne posjede koji su graničili sa Dubrovačkom Republikom²⁶ kako bi prošili svoje teritorije. Sa kraljem Ostojom su ugovorili prodaju Slanskog primorja²⁷ na što je kralj Ostoja izdao i svečanu povelju u januaru 1399. godine u kojoj navodi da Dubrovčanima ustupa zemlje od „кѢрила дери до стона“, и „племенито до сконьчаниѣ свѣта“ te ako bi neko prekršio ovaj ugovor „да є проклет ѡ господа вѣга“.²⁸

Krajem XIV i početkom XV između Bosne i Dubrovnika je bilo i manjih trzavica, kakvih je bilo i prijašnjih godina sa velikašima koji su imali svoje posjede nasuprot dubrovačkih, te ništa nije upućivalo da bi to moglo pogoršati odnose. Dubrovčani su se žalili na to što je vojvoda Sandalj Hranić postavio jednu carinu koja do tada nije postojala i prodavao so u Sutorini na mjestu na kojem to nije predviđeno.²⁹ Postojali su i granični sporovi sa vojvodom Radičem Sankovićem koji su proistekli iz ustupanja Slanskog primorja Dubrovačkoj Republici.³⁰

Sve te trzavice su postojale i u prošlosti jer su se dešavale na pograničnom području između dva susjeda gdje je bilo za očekivati da se tako nešto desi. Međutim, ništa nije naslućivalo da se ubrzo odnosi između Bosne i Dubrovnika pretvoriti u jednu veoma turbulentnu

²⁴ Ostojina povelja kojom potvrđuje povelju kralja Tvrtka iz 1378., (10.2.1399. god), Grupa autora, *Codex diplomaticus Regni Bosnae : povelje i pisma stare bosanske države*, Mladinska knjiga, Sarajevo, 2018; 234.- 237.

²⁵ Anto Babić, *Tradicija i historijsko pravo u odnosima između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku*, Bosna Franciscana, VIII/12, Sarajevo, 2000, 241-247; 243.

²⁶ Josip Lučić, *Stjecanje, dioba i borba za očuvanje Dubrovačkog primorja 1399-1405*, Arhivski vjesnik, XI-XII, Zagreb, 1968 – 1969; 116.

²⁷ Zauzvrat su Dubrovčani kralju Ostoji i vojvodi Hrvoju, koji je učestvovao u pregovorima, dodijelili titulu dubrovačkih vlastelina i po jednu palaču u Dubrovniku u vrijednosti od 1500 dukata. - Gregor Čremošnik, *Prodaja bosanskog primorja Dubrovniku god. 1399. i kralj Ostoja*, Glasnik Zemaljskog muzeja 40, Sarajevo 1928, 109-126; 121.

²⁸ Povelja kralja Ostoje kojom ustupa Slansko primorje Dubrovčanima, (15.1.1399. god), Љубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма, Књ. I., Дубровник и суседи његови*, I, Српска Краљевска Академија, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, књ. XIX, Београд – Сремски Карловци, 1929; 420.- 423.

²⁹ Gavro Škrivanić, *Rat bosanskog kralja Ostoje sa Dubrovnikom (18. VI. 1403 do maja 1404 godine)*, *Vesnik Vojnog muzeja*, Broj 5, Beograd, 1958, 35.- 60; 37.

³⁰ Isto, 38.

epizodu, koji dubrovački poslanik kod vojvode Sandalja opisuje da se nije desila od početka svijeta.³¹

Uzroci i povod rata između kralja Ostoje i Dubrovnika

Prethodno je navedeno kako su kralj Ostoja i Hrvoje Vukčić držali veliki dio Dalmacije u ime Ladislava Napuljskog, pretendenta na ugarsku krunu. Ugarski kralj Sigismund Luksemburški je bio u iznimno nepovoljnoj situaciji u Ugarskoj zbog toga što je izgubio povjerenje ugarskih velikaša, iako se oslobodio zatočeništva krajem 1401. godine. Da bi spoznao ko je na njegovoj strani, uputio je svoje poslanike u primorske gradove da mu iskažu vjernost, što je dubrovačka vlada i uradila.³² Kralj Ostoja i Hrvoje Vukčić su to shvatili kao potez uperen protiv Bosne pa su žestoko protestovali kod Dubrovčana zbog toga što priznaju vlast Sigismunda Luksemburškog, a ne Ladislava Napuljskog. Upravo je ta različita politička orijentacije između Bosne, koja je favorizovala Ladislava Napuljskog, i Dubrovnika, koji je ostao vjeran Sigismundu Luksemburškom, bila glavni uzrok bosansko-dubrovačkog rata.³³ Time su se Bosna i Dubrovnik našli u suprotnim taborima.

Prva zvanična naznaka zahladnjelih odnosa je Ostojino odbijanje da posjeti Dubrovnik u proljeće 1403. godine.³⁴ Da su odnosi između Dubrovnika i kralja Ostoje bili već tada narušeni govori i postupak Hrvoja Vukčića koji je tada preko svog poslanika javljao u Dubrovnik da vlada izuzetno neprijateljsko raspoloženje kralja Ostoje prema Dubrovniku.³⁵ To govori da vojvoda Hrvoje nije podržavao kralja Ostoju u njegovim postupcima vezanim za odnos prema Dubrovniku, jer je moguće da je između njih vladala određena doza antagonizma zbog toga što je kralj Ostoja bio u sjenci vojvode Hrvoja u proteklim godinama kada su njih dvojica širili vlast Ladislava Napuljskog na području Dalmacije. Da je vojvoda Hrvoje imao veću i značajniju

³¹ „да колико ми нахџдимџ 8 книгџх ерь џ потопа свѣта нѣ толико свѣтъ смель и вртѣль колико съде” – Pismo Nikole Gundulića Sandalju Hraniću, (8.8.1404. god), Стојановић, *Старе српске повеље и писма (I)*, 261.- 262.

³² Пирковић, *Историја*, 197.

³³ Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009; 115; Mavro Orbini navodi da je uzrok ovog rata, taj da je Ostoja bio primoran prodati Slansko primorje Dubrovčanima zbog dugova koje je imao, a da je kasnije želio vratiti taj posjed nazad, što Dubrovčani nisu željeli prihvatiti, te je izbio rat. – Mavro Orbini, *Kraljevstvo Slovena*, Hrvatske Novine, Zagreb, 1999; 423.

³⁴ Škrivanić, *Rat*, 38.

³⁵ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 168.

ulogu u širenju vlasti Ladislava Napuljskog govori i činjenica da upravo njega Ladislav proglasio svojim namjesnikom u Bosni, Hrvatskoj i Dalmaciji, a ne kralja Ostoju.³⁶

Dubrovčani ostali vjerni Sigismundu Luksemburškom u vremenu kada je većina dalmatinskih gradova priznavala Ladislava Napuljskog kao ugarskog kralja i to predstavlja glavni uzrok rata. Hrvoje Vukčić i kralj Ostoja su, formalno radeći za interese Ladislava Napuljskog u borbi za ugarsku krunu, širili vlast u Dalmaciji ponašajući se kao vladari novouspostavljenih područja. Kralj Ostoja je, da bi izveo svoj pohod kažnjavanja Dubrovnika zbog vjernosti Sigismundu, trebao neki povod. Povod je pronašao u dvojici bosanskih vlastelina, Pavlu Maštroviću i Pavlu Radišiću³⁷, koji su došli u sukob sa kraljem Ostojom zbog toga što su pripadali političkoj struji koja je bila za priznavanje Sigismunda kao vrhovnog vladara, te su se strahujući za svoj život, skonili u Dubrovnik gdje su dobili utočište.³⁸ Ostoja je ocijenio i da je pogodan trenutak za pohod na Dubrovnik iz razloga jer je imao podršku Ladislava Napuljskog, dok je Dubrovnik bio usamljen u podršci Sigismundu Luksemburškom okružen bosanskim, venecijanskim i zemljama koje su priznavale vlast Ladislava Napuljskog.³⁹

Početak rata i prve ratne aktivnosti

Početak juna 1403. godine kralj Ostoja je uputio svoje poslanike u Dubrovnik sa zahtjevima koji su predstavljali ultimatum. Ostojini poslanici su pred dubrovačku vladu iznijeli zahtjeve u kojima traže isticanje Ostojine zastave na dubrovačkim zidinama, izručivanje Pavla Maštrovića i Pavla Radišića, te da se Slansko primorje, koje je nedavno ustupljeno Dubrovčanima, vrati u bosanski posjed. Poslanici su poručili da, ako se ti zahtjevi ne ispune, dubrovački trgovci imaju 15 dana da napuste Bosnu.⁴⁰ To je svakako značilo i objavu rata, jer

³⁶ Pri tome je Hrvoje dobio i titulu hercega splitskog, te otoke Hvar, Brač i Korčulu na upravljanje. - Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 166.

³⁷ U toku rata se u Dubrovnik sklonio i Pavle Klešić zbog istih razloga kao Radišić i Maštrović. - Sima Ćirković, *Bosanska crkva u bosanskoj državi*, u "Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I", Sarajevo 1987, 191-254; 224.-225.

³⁸ Ђирковић, *Историја*, 198.

³⁹ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 115.

⁴⁰ Владимир Ђоровић, *Хисторија Босне – Прва књига*, Српска Краљевска Академија, књ. СХХИХ, Београд, 1940; 373.

Dubrovčani nisu pristali na te, po njih, izuzetno nepovoljne uvjete. To je odvelo odnose između Bosne i Dubrovnika u jedan novi vid odnosa koji će se ispoljavati u ratnom periodu.

Prve vojne aktivnosti izvedene su u junu 1403. godine kada je bosanska vojska predvođena vojvodom Radičem Sankovićem na zahtjev kralja Ostoje izvršila upad u Slansko primorje gdje je ponovo uspostavljena bosanska vlast. Time je kralj Ostoja prekršio zakletve koje je dao prije samo četiri godine kada je izdavao povelju o prodaji Primorja Dubrovčanima.⁴¹ Pošto je prekršio spomenutu povelju, ovaj postupak Ostoje je bio nelegalan jer je on kao kralj bio garant ugovora koje je potpisao, te ih je ovim potezom prekršio.⁴² U prvom vojnom pohodu bosanska vojska je opustošila prostor Kurila pri čemu je na obje strane bio znatan broj žrtava. Dubrovčani su i prije ovog napada radili na utvrđivanju Dubrovnika i Stona, te su unajmili najamnike tako da bosanska vojska nije uspjela da prodre dalje od Slanskog primorja što je primoralo na povlačenje.⁴³

Dubrovčani su odmah po povlačenju bosanske vojske pokrenuli jaku diplomatsku akciju na dvorovima svih važnijih političkih faktora u Bosni, čime su nastojali pridobiti što više saveznika sa bosanske strane za sebe u ovom sukobu. Uputili su poslanike Hrvoju Vukčiću, Sandalju Hraniću, Pavlu Radinoviću, te svome senioru Sigismundu Luksemburškom.⁴⁴ Dubrovčani su, gledajući na bosanske velikaše, najveće nade polagali u pomoć Hrvoja Vukčića⁴⁵ zbog toga što je on bio najmoćniji bosanski velikaš i imao je moć da djeluje na kralja Ostoju u korist Dubrovčana. Čak su Dubrovčani nudili godišnji danak od 500 dukata Hrvoju Vukčiću ukoliko bi ih uspio izmiriti sa kraljem Ostojom.⁴⁶ Međutim, iako je bio naklonjen Dubrovčanima, Hrvoje Vukčić se ipak nije agilnije zauzeo za zaustavljanje rata, moguće zbog obaveza vezanih za dolazak Ladislava Napuljskog u Zadar, odakle se trebao uputiti u Ugarsku na krunisanje, što je bio svakako veliki događaj koji je zahtijevao velike napore.⁴⁷

⁴¹ Škrivanić, *Rat*, 42.

⁴² Kurtović, *Veliki vojvoda*, 114.

⁴³ Škrivanić, *Rat*, 42.- 43.

⁴⁴ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 116.

⁴⁵ Iz uputstva dubrovačkom poslaniku može se vidjeti koliki je autoritet uživao Hrvoje Vukčić: “per che quello che cui vori, vora tuta Bosna”, Михаило Ј. Динић, *Из дубровачког архива*, Књига III, Српска академија наука и уметности, Београд, 1967; 222.

⁴⁶ “ogne anno ducati cinquecento l' anno, metandono vui in hona paxe cum Bosna”- Instrukcija poslaniku kod Hrvoja Vukčića, (26.6.1403. god), Lučić, *Stjecanje*, 188.

⁴⁷ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 171.

Po izbijanju rata Dubrovčani su naredili povlačenje svojih trgovaca iz Bosne i zabranu trgovanja u Bosni. Tako se ratno stanje se reflektovalo i na trgovačke odnose između Bosne i Dubrovnika. To se može ocijeniti i kao formalni prekid odnosa između Bosne i Dubrovnika po izbijanju rata, iako su Dubrovčani nastojali održati odnose sa utjecajnim velikašima koji bi im mogli biti od pomoći u ovom sukobu.⁴⁸ Iako su Dubrovčani zabranjivali svojim trgovcima da trguju u Bosni⁴⁹, ipak su davali dozvole bosanskim velikašima da njihovi ljudi mogu slobodno dolaziti i trgovati u Dubrovniku. To svakako nije slučajno jer su Dubrovčani time vršili ekonomski pritisak na kralja Ostoju jer je bez dubrovačke posredničke trgovine bosanska ekonomija trpila velike gubitke, te su nastojali postići da pridobiju za sebe što više ljudi iz Bosne kako bi oslabili Ostojinu vlast.⁵⁰ Ostoja na to reagovao promjenom trgovačke politike, stupajući u pregovore sa Mlečanima čiji bi trgovci trebali preuzeti ulogu dubrovačkih trgovaca u Bosni.⁵¹ Vrhunac Ostojine zamisli o zamjeni uloge dubrovačkih trgovaca mletačkim predstavljala je povelja o slobodi trgovine mletačkim trgovcima u aprilu 1404. godine koja im je pružala mnogobrojne trgovačke privilegije i povlastice.⁵²

Dubrovačka poslanstva upućena Sandalju Hraniću i Pavle Radinoviću koji su bili neutralni na početku ovog rata, imala su za cilj da njihovo držanje prema Dubrovniku ostane takvo. Međutim, uskoro su se ova dva velikaša priklonili kralju Ostoji vjerujući da mogu izvući korist za sebe u ovom ratu, te Sandalja Hranića i Pavla Radinovića nalazimo u pohodu na dubrovačko zemljište krajem juna 1403. godine.⁵³ Kralj Ostoja je učestvovao u ovom pohodu bosanske vojske koja je u tri pravca⁵⁴ napala dubrovačko područje i prodrla skoro do bedema Dubrovnika, što predstavlja vrhunac vojnog ratovanja u ovom sukobu. Već od jeseni 1403. godine sukob se prenio na polje diplomatije bez većih vojnih trzavica.

⁴⁸ Škrivanić, *Rat*, 51.

⁴⁹ Odredba o zabrani izvoza soli u Bosnu je predstavljala najoštriju odredbu, jer su Dubrovčani držali monopol nad trgovinom soli i njihova zabrana je predstavljala veliki problem po Bosance. - Desanka Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Naučno društvo Bosne i Hercegovine, Djela 18, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka 13, Sarajevo 1961; 44.

⁵⁰ Isto, 43.- 44.

⁵¹ Isto, 45.

⁵² Marko Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, HKD Napredak, Sarajevo, 1996, 100.-101.

⁵³ "L'anno di Cristo 1403 Pavao, Sandali et Radic Sancovich, de Popovo conte, principi Bo-snensi, vensono con gran exercito alla obsidion di Ragusa, a petitione dello re di Bosna Ostoja, nello mese di luglio, nel tempo di ms. Marino de Cerva rector di Ragusa", Ragnina, *Annales*, 246; prema Kurtović, *Veliki vojvoda*, 119.

⁵⁴ Bosansku vojsku su, zajedno sa Ostojom, predvodili Radič Sanković iz Primorja, Sandalj Hranić I Pavle Radinović sa područja Trebinja. - Škrivanić, *Rat*, 48.

„Diplomatski rat“

Kralj Ostoja je shvatio da nema dovoljno snage da pokori Dubrovnik i u jesen 1403. godine uputio je poslanika u Dubrovnik sa ciljem sklapanja primirja,⁵⁵ ali Dubrovčani su to odbili osjetivši slabost bosanske strane koju su željeli što više iskoristiti. U prilog im je išlo i to što je Sigismund sve više jačao svoje pozicije u Ugarskoj, te su Dubrovčani sada bili u poziciji da mogu postavljati svoje zahtjeve⁵⁶ u pogledu potpisivanja mira, te dugovlačiti dok se isti ne prihvate. I Sandalj Hranić i Pavle Radinović, nakon što su izravno učestvovali u pohodu na Dubrovnik, vidjevši da je sasvim mala mogućnost trijumfa kralja Ostoje u ovom ratu, odlučili su se na mirovne pregovore sa Dubrovčanima.⁵⁷ Tako je Ostoja izgubio podršku najmoćnijih velikaša, što će biti od velike važnosti u nastavku dešavanja.

Neuspjeh u ratu protiv Dubrovnika i gubitak podrške bosanskih velikaša, primorali su kralja Ostoju na jedan veoma neuobičajen potez, da se izmiri sa Sigismundom⁵⁸, u čemu je uspio krajem 1403. godine uz pomoć mačvanskog bana Ivana Morovićkog. Sigismund je uvažio Ostoje optužbe protiv Dubrovčana da su prihvatili njegove političke protivnike i na taj način je kralj Ostoja, glavni krivac za pokretanje rata, postao Sigismundov vazal, dok su se Dubrovčani, također Sigismundovi vazali, najviše pouzdali u Hrvoja Vukčića, najizrazitijeg Sigismundovog protivnika.⁵⁹ Sigismund je priznao Ostoje posjede koji su uključivali i Slansko primorje, što što nije išlo u prilog Dubrovčanima koji su svim silama nastojali dokazati da im je Ostoja nelegalno oduzeo Slansko primorje.⁶⁰ Dubrovački poslanici kod Sigismunda su radili na izmirenju njega i Hrvoja Vukčića. U toku tih pregovora Dubrovčani su istaknuli pretenzije na ostrva Hvar, Brač i Korčulu koje bi dobili kao kompenzaciju za ratnu odštetu, a koje je držao Hrvoje Vukčić.⁶¹ To

⁵⁵ Ostojin poslanik Vlatko Tumurlić je došao u Dubrovnik sa prijedlozima za sklapanje mirovnog ugovora - Pejo Čošković, *Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403.-1423.)*, CCP, XIX/35, Zagreb, 1995, 1-54; 26.

⁵⁶ Dubrovčani su zahtjevali vraćanje prava na Slanskog primorja i isplatu ratne odštete od 200 hiljada dukata. - Kurtović, *Veliki vojvoda*, 122; Šunjić, *Bosna i Venecija*, 103.

⁵⁷ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 120.

⁵⁸ Ostoja se izmirio sa Sigismundom nakon što je napao njegovog vazala, Dubrovačku republiku, iako je je kao povod iskoristio to što su Dubrovčani pružali utočište Ostojinim političkim protivnicima, odnosno osobama koje su se zalagale za prihvatanje Sigismunda kao vrhovnog gospodara umjesto Ladislava, što je svojevrsni paradoks ovoga rata. Lovrenović ističe da je Sigismund prihvatio Ostoju u svoje okrilje da bi se lakše obračunao sa Hrvojem Vukčićem. - Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 114.

⁵⁹ Турковић, *Историја*, 202.

⁶⁰ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 111.- 112.

⁶¹ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 177.

pokazuje da, iako su sa Hrvojem bili u prijateljskim odnosima, Dubrovčani su nastojali izvući što više za sebe iz ratnog stanja prelaskom na agresivniju diplomatsku aktivnost.

Izmirenje Sigismunda i Ostoje je izazvalo veliko nezadovoljstvo među bosanskom vlastelom koja je odreda bila vjerna Ladislavu Napuljskom, kao i Dubrovčana kojima nije išlo u prilog izmirenje Ostoje i Sigismunda. Takva situacija je dovela do jačeg povezivanja Dubrovčana i Hrvoja Vukčića, najmoćnijeg bosanskog velikaša, što je rezultiralo sklopljenim savezom uperenim protiv Ostoje početkom 1404 godine u kojem su se dvije strane obavezale na vojnu akciju.⁶² Iz pomenutog saveza je vidljivo da su Dubrovčani predlagali Pavla Maštrovića za novog kralja Bosne, čineći sve da uklone Ostoju sa bosanskog trona.⁶³

Ipak, savez između Hrvoja Vukčića i Dubrovčana je sve ostao mrtvo slovo na papiru, jer se iznenada u martu 1404. godine Hrvoje izmirio sa kraljem Ostojom. Ćorović smatra da se Hrvoje nije odlučio za vojnu akciju protiv Ostoje iz straha od eventualnog napada na njegove zemlje iz Ugarske.⁶⁴ Nakon toga Hrvoje Vukčić je na sebe preuzeo mirovnu inicijativu za postizanje jedinstva unutar Bosne, jer kako su prethodno izmirio sa Ostojom, nastojao je da normalizira odnose između Sandalja Hranića i Pavla Radinovića sa jedne, i Dubrovčana sa druge strane, što je i uspješno okončano.⁶⁵ Još je preostalo da se izmire kralj Ostoja sa Dubrovčanima, međutim tu se nalazio kamen spoticanja, jer bosanska vlastela predvođena Hrvojem Vukčićem nije prihvatila mirovni ugovor pod okriljem Sigismunda, što bi značilo napuštanje Ladislava i ponovnu orijentaciju ka Sigismundu.⁶⁶

⁶² Ugovor o savezu između Hrvoja Vukčića i Dubrovčana, (15.1.1404. god), Franz Miklosich, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Beč, 1858; 252.

⁶³ Ћирковић, *Историја*, 203.

⁶⁴ Ђоровић, *Хисторија*, 384.

⁶⁵ Dubrovčani su prihvatili da sa Sandaljem i Pavlom „бѣдемо како то смо пре овеи рати били“ – Dubrovačko pismo Sandalju Hraniću, (15.3.1404. god), Стојановић, *Старе српске повеље и писма (I)*, 258.-259.

⁶⁶ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 125.

Svrgavanje kralja Ostoje, “glavnog krivca za rat” i mir sa Dubrovnikom

Dva događaja svjedoče o tome da je kralj Ostoja definitivno izgubio svaku šansu za pronalazak zajedničkog jezika sa bosanskom vlastelom. Na listi svjedoka na povelji kojim Ostoja daje trgovačke privilegije Mlečanima u aprilu 1404. se ne nalaze Hrvoje Vukčić i Sandalj Hranić,⁶⁷ dok se u istom mjesecu održao stanak na kojem nisu prisustvovali pomenuta dvojica velikaša.⁶⁸

U maju 1404. godine Ostoja je bio svrgnut sa prijestola od strane vlastele predvođene Hrvojem Vukčićem.⁶⁹ Na isti način kako je došao na vlast, pomoću Hrvoja Vukčića, Ostoja je okončao svoju vlast. Bosanska vlastela nije pristajala na mirovni ugovor sa Dubrovnikom po diktatu Sigismunda Luksemburškog kojeg je Ostoja nastojao postići i njegovo zbacivanje se činilo kao pravi potez da se stavi tačka na svaki dogovor koji bi uključivao Sigismunda, a koji bi značio i napuštanje Ladislava Napuljskog.⁷⁰ Ostoja, sada već bivši kralj, morao je napustiti Bosnu i skloniti se u Ugarsku kod svoj seniora Sigismunda, što će uvesti Bosnu u vrtlog budućih sukoba sa Ugarskom u pokušajima da se izbjegne Sigismundovo vrhovništvo.⁷¹

Ubrzo je za novog vladara, ponovo uz odlučujuću ulogu Hrvoja Vukčića, izabran Tvrtko II Tvrtković, sin kralja Tvrtka I.⁷² Zbog toga što je Ostoja bio glavna prepreka u postizanju mira između Bosne i Dubrovnika, njegovim svrgavanjem su se stvorili uslovi za uspostavljanje mira koji je potpisan u Bijelim Selištima 1405. godine. Iz povelje koja je izdana tom prilikom vidljivo je ko je označen kao glavni krivac za rat. To je naravno bio Ostoja. U povelji je istaknuto kako je Dubrovnik vjekovni prijatelj Bosne, a da je bivši kralj Ostoja neporavdano narušio to prijateljstvo i mir između Bosne i Dubrovnika. U povelji se navodi da je Ostoja prekršio sve prethodne potpisane ugovore i povelje između dvije strane te da će ovim mirom biti vraćeno

⁶⁷ Ostorjina povelja Mlečanima o slobodi trgovine, (22.4.1404. god), Šime Ljubić, *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga V, JAZU, Zagreb, 1875; 40.

⁶⁸ Михаило Ј. Динић, *Државни сабор средњевијековне Босне*, Научна књига, Београд, 1955; 26.

⁶⁹ Da je Hrvoje Vukčić imao odlučujuću ulogu u Ostorjinom svrgavanju svjedoči ploča sa natpisom Vignja Miloševića iz Kočerina kod Lištice na kojoj je zapisano da je Ostoja došao u sukob sa Hrvojem iz kojeg je izašao kao poražen. – Marko Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine I*, Sarajevo, 1962; 12.-13.

⁷⁰ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 124.- 125.

⁷¹ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 117.

⁷² Pavo Živković, *Tvrtko II Tvrtković – Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Institut za istoriju, Sarajevo, 1981, 21.

stanje kakvo je vladalo prije rata. Time je kralj Tvrtko II vratio Slansko primorje Dubrovčanima koje im je Ostoja neopravdano preoteo na početku rata.⁷³

Tako je završen prvi poznati rat između Bosne i Dubrovnika, rat koji je ove dvije strane uveo u novu fazu odnosa u kojoj su i Bosna i Dubrovnik pretrpjeli velike štete zbog Ostojinog osvajačkog hira koji ga je na kraju koštao kraljevske titule. Vraćanje na *status quo* prije rata govori da ovaj rat nije bio potreban između dva susjeda i da je mogao biti spriječen, ponajviše od strane Hrvoja Vukčića koji je, kako vidimo, imao toliki ugled i autoritet da dovodi i smjenjuje bosanske vladare, ali ipak nije činio mnogo na sprječavanju Ostoje sve dok je on svoje poteze radio u ime Ladislava Napuljskog. Onog momenta kada je Ostoja prešao na stranu Sigismunda Luksemburškog, tek tada se Hrvoje Vukčić značajnije angažirao u postizanju mira.

⁷³ Povelja kojom Tvrtko II potvrđuje Dubrovčanima ustupljeno Primorje, (20.6.1405. god), Раде Михаљчић, *Грађа о прошлости Босне*, књига 4, Академија наука и умјетности Републике Српске, Одјељење друштвених наука, Бања Лука, 2011, 75- 88.

Rat Radoslava Pavlovića sa Dubrovnikom 1430.-1433. god.

Dubrovački pokušaji stjecanja Konavala

Prostor Konavala se nalazi između Dubrovnika i Herceg Novog (srednjovjekovni grad Novi) i način na koji je ovaj posjed došao u dubrovačko vlasništvo u srednjem vijeku predstavljao je uzrok rata između bosanskog velikaša Radoslava Pavlovića i Dubrovnika, u historiografiji poznatijeg kao Konavoski rat.

Dubrovčani su decenijama nastojali doći u posjed Konavala iz strateških i privrednih razloga, posjeda koji je pod bosansku vlast došlo u vrijeme kralja Tvrtka I 1377. godine.⁷⁴ Naime, stavljanje Konavala pod njihovu vlast bi osiguralo sigurnost plovidbe njihovih brodova uz konavosku obalu. Dodatni razlog za stjecanje Konavala je bio zbog činjenice da se u sklopu Konavala nalazilo i plodno Konavosko polje, koje bi služilo u opskrbi grada Dubrovnika životnim namirnicama. U argumentaciji zahtjeva za dobijanje Konavala Dubrovčani su se pozivali na njihovo historijsko pravo na ovaj posjed utemeljeno na legendi da je Dubrovnik nasljednik antičkog Epidaura, odnosno Cavtata, i okoline u koju je spadao i konavoski posjed.⁷⁵

Prvi poznati pokušaj Dubrovčana da dođu u posjed Konavala zabilježen je 1391. godine. Nakon Tvrtkove smrti Dubrovčani su pregovarali sa braćom Radićem i Bjeljakom Sankovićem, u čijem je posjedu bio posjed Konavala, sa ciljem postizanja dogovora o kupoprodaji.⁷⁶ Pregovori su bili uspješni te su Sankovići iste 1391. godine izdali povelju u kojoj su ustupili Konavle sa gradovima Sokolom i Cavtatom Dubrovniku.⁷⁷ Ipak, sa tim postupkom se nije slagao kralj Dabiša i bosanski sabor pa je taj pokušaj kupoprodaje doživio neuspjeh.⁷⁸

⁷⁴ Esad Kurtović, *Noviji radovi na proučavanju prošlosti Konavala pod bosanskom vlašću*, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH CXX, Odjeljenje društvenih nauka 36, Sarajevo 2003, 191.-198; 191.

⁷⁵ Babić, *Tradicija i historijsko pravo*, 245.

⁷⁶ Esad Kurtović, *Paolo Radonich, conte di Canali 1389.g.? (Konavli u bosansko-dubrovačkim odnosima krajem XIV stoljeća)*, Hercegovina 13-14, Mostar, 2001., 215.- 225; 219.

⁷⁷ Povelja kojom Sankovići ustupaju Konavle Dubrovčanima, (15. aprila 1391. god), Стојановић, *Старе српске повеље и писма (I)*, 123.- 127.

⁷⁸ Zbog pokušaja prodaje Konavala bez saglasnosti kralja i sabora Sankovići su kažnjeni oduzimanjem pomenutog posjeda kojeg su preuzeli i između sebe podijelili velikaši Vlatko Vuković i Pavle Radinović. – Kurtović, *Paolo Radonich*, 222.

Novi pokušaji dubrovačkog stjecanja Konavala bilježe se u periodu aktivnije uloge Ugarske u Bosni između 1407. i 1415. godine. Tada su Dubrovčani započeli veliku diplomatsku akciju sa osloncem na Sigismunda Luksemburškog u pokušaju da dođu u posjed Konavala. Međutim, ponovo nisu uspjeli u svojim zamislima.⁷⁹

Dubrovcanima se sreća konačno osmjehnula 1419. godine kada su uspješno okončali pregovore sa vojvodom Sandaljem Hranićem koji je držao u posjedu polovinu Konavala koja je pripadala porodici Kosača.⁸⁰ Sandalj Hranić je poveljom zvanično ustupio polovinu Konavala Dubrovčanima⁸¹ uz potvrdu kralja Stjepana Ostojića,⁸² a zauzvrat je dobio iznos od 12 hiljada dukata, godišnji tribut od 500 perpera, vlastiti posjed u Konavlima, palaču u Dubrovniku i nasljedno dubrovačko plemstvo.⁸³ Dubrovčani su nakon toga pregovarali i sa Petrom Pavlovićem radi otkupa polovine Konavala koja je pripadala porodici Pavlovića, ali on nije izrazio želju za prodaju, pa su Dubrovčani upregnuli sve svoje diplomatske mogućnosti da bi došli i do druge polovine Konavala kako bi zaokružili cijeli posjed Konavala.⁸⁴

Izglednu priliku za stjecanje i druge polovine Konavala Dubrovčani su imali naredne 1420. godine kada je Petar Pavlović poginuo u sukobima sa Sandaljem Hranićem i Osmanlijama. Nakon njegove pogibije Sandalj Hranić je uz pomoć Osmanlija preoteo polovinu Konavala koja je pripadala Pavlovićima i stupio u pregovore sa Dubrovčanima o prodaji, ali po nesreću za njih ta kupoprodaja nije realizirana u praksi,⁸⁵ pa su Dubrovčani bili prinuđeni nastaviti pregovore sa vojvodom Radoslavom Pavlovićem, koji je postao najmoćniji predstavnik porodice Pavlovića nakon smrti svoga brata Petra.

⁷⁹ Esad Kurtović, *Dubrovačko-ugarski pokušaji zatvaranja konavoskog kruga 1407-1415. godine*, Hrvatska misao, br. 19-20, Sarajevo, 2001, 63- 76.

⁸⁰ O motivima zbog kojih je Sandalj Hranić prodao polovinu Konavala koju je naslijedio od Vlatka Vukovića pogledati: Esad Kurtović, *Motivi Sandaljeve prodaje Konavala Dubrovčanima*, Anali 38, Dubrovnik, 2000, 103.-120. i Esad Kurtović, *Finansijski problemi Sandalja Hranića kao razlog prodaje Konavla Dubrovčanima*, Znakovi vremena, Broj 20, Sarajevo, ljeto 2003, 48.- 57.

⁸¹ Povelja kojom Sandalj Hranić ustupa svoju polovinu Konavala Dubrovčanima, (24.6.1419. god), Стојановић, *Повеље и писма (I)* 293.- 297.

⁸² Povelja kojom kralj Stjepan Ostojić potvrđuje ustupanje dijela Konavala, (4. 12. 1419. god.), Стојановић, *Повеље и писма, (I)*, 557.- 562.

⁸³ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 224.

⁸⁴ Posjedi Kosača i Pavlovića u Konavlima su bili izmješani te nisu činili kompaktne cjeline. Često se dešavalo da ljudi porodice Pavlovića u Konavlima čine štete dubrovačkim građanima, što im je stvaralo velike probleme. Da stvar bude gora po Dubrovčane, stanovništvo u Konavlima se nije mirilo sa time što su došli pod dubrovačku vlast pa su pojačali razbojnička djelovanja. – pogledati više u Niko Kapetanić, *Podjela zemlje u Vitaljini u 15. stoljeću*, Anali 37, Dubrovnik, 1999, 9-31.

⁸⁵ Ћирковић, *Историја*, 249.

Radoslav Pavlović je nastojao postići što je moguće veću cijenu u pregovorima za prodaju svoje polovine Konavala i to je razlog zbog čega su pregovori trajali više od pet godina.⁸⁶ Na kraju su Dubrovčani popustili pred njegovim zahtjevima i za njegovu polovinu Konavala su mu isplatili 13 hiljada dukata, 600 perpera godišnjeg tributa, vlastiti posjed u Konavlima, palaču u Dubrovniku i nasljedno dubrovačko plemstvo,⁸⁷ dok su naknade u vidu novca i poklona dobili njegova žena Teodora i najistaknutiji ljudi u službi.⁸⁸ Radoslav Pavlović je Dubrovčanima potvrdio njihovo vlasništvo nad ustupljenom polovinom Konavala i u međusobnim izrazima prijateljstva obećao je Dubrovčanima pomoć u slučaju neprilike: „и да стоимо за нихъ...и да ихъ чѣвѣмо ва бсаковга неприатела како коѣга годи.“⁸⁹ Upravo će par godina kasnije taj neprijatelj od kojeg Radoslav navodi da će čuvati Dubrovnik biti upravo on sam.

Zaokuživanjem područja Konavala pod svoju vlast Dubrovčani su ispunili svoj višedecenijski cilj, međutim način na koji su došli u posjed pomenutog područja će prouzrokovati rat koji će primorati Dubrovčane da ponovo krenu u žustru diplomatsku borbu za očuvanje stečenih prava na konavoski posjed.

Uzroci i povod rata Radoslava Pavlovića i Dubrovnika

Dubrovčani su završne pregovore o kupovini dijela Konavala koji je pripadao Radoslavu Pavloviću vodili tajno i bez znanja Sandalja Hranića, koji nije bio upućen u to da je Radoslav svoju polovinu Konavala prodao po skupljoj cijeni od njegove. Kada su glasine o tome došle do Sandalja on je nastojao ispitati njihovu tačnost jer, ukoliko bi se ispostavilo tačnim da je Radoslav uspio prodati svoj dio Konavala po većoj cijeni, to bi predstavljalo veliku uvredu po Sandaljev ugled u periodu kada je vladao veliki rivalitet između te dvojice velikaša kao

⁸⁶ Владимир Ђоровић, *Како је Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавље (1423-1427)*, Годишњица Николе Чупића 26, Београд, 1927, 73-109; 76.

⁸⁷ Isto, 105.

⁸⁸ Teodora, žena Radoslava Pavlovića, na dar je dobila 1000 dukata, dok je Brailo Tezalović, jedan od ljudi koji su se istaknuli u pregovorima oko kupoprodaje Radoslavljevog dijela Konavala, dobio 1000 dukata. – Bariša Krekić, *Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka*, Godišnjak društva istoričara BiH 37 (1986), Sarajevo, 1986, 129.-142; 133.

⁸⁹ Povelja kojom Radoslav Pavlović ustupa svoju polovinu Konavala Dubrovčanima, (31.12.1427. god), Стојановић, *Повеле и писма*, (I), 594.

predstavnik dvije najmoćnije velikaše porodice u Bosni tog doba.⁹⁰ Sandalj Hranić je dugo insistirao na tome da mu Dubrovčani predoče detalje o kupovini dijela Konavala koje je pripadalo Radoslavu Pavloviću,⁹¹ da bi konačno ta epizoda bila okončana 1429. godine tajnom isplatom 2000 dukata Sandalju Hraniću i 1000 dukata njegovoj ženi Jeleni kao vid razlike između iznosa isplaćenih njemu 1419. i Radoslavu i njegovim najbližim osobama 1426. godine za prodaju Konavala.⁹²

Time su Dubrovčani umirli Sandalja Hranića, ali, udovoljavanje željama jednog velikaša, za reakciju je imalo nezadovoljstvo njegovog rivala. Baš kao u prethodnom slučaju, sada je Radoslav Pavlović bio nezadovoljan dubrovačkim darivanjem Sandalja Hranića, iako je cijeli proces vođen u tajnosti.⁹³ Zbog toga je vojvoda Radoslav bio izuzetno ljut na Dubrovčane, iako je, kako navodi Truhelka, od prodaje svog dijela Konavala 1426. pa do sredine 1429. godine bio u prijateljskim odnosima sa Dubrovčanima.⁹⁴ Postoji mogućnost da je Radoslav Pavlović nastojao ponovo vratiti u svoj posjed polovinu Konavala koju je prodao Dubrovčanima iz razloga da bi mogao ekonomski parirati svome rivalu Sandalju Hraniću, koji je imao znatno jače ekonomske resurse na svojim posjedima.

Zaoštavanje odnosa je počelo krajem 1429. godine kada je Radoslav Pavlović zaplijenio jedan dubrovački karavan sa robom i time javno iskazao neprijateljstvo prema Dubrovčanima, koji su se odmah požalili kralju Tvrtku II na taj njegov potez, zatražili nadoknadu štete i izdali zabranu svojim trgovcima da trguju po zemlji Pavlovića. Tvrtko II je presudio u korist Dubrovčana i Radoslav im je bio prinuđen vratiti otetu robu, ali im je pored otete robe vratio i sve povelje koje je prethodno potpisao sa njima,⁹⁵ što je značilo prekid zvaničnih odnosa između te dvije strane.

Kao povod rata Radoslav Pavlović je iskoristio to što su Dubrovčani prokopavali kanal oko grada Cavtata kako bi ga razdvojili od kopna i učinili teže osvojivim zbog straha od sve

⁹⁰ Truhelka navodi da je Radoslav Pavlović težio tome da ga Dubrovčani oslovljavaju većom titulom nego što ju je on zaista posjedovao kako bi mogao parirati Sandalju Hraniću. – Ćiro Truhelka, *Konavoski rat (1430-1433)*, Glasnik Zemaljskog muzeja 29, Sarajevo 1917, 145.-211; 148.

⁹¹ Krekić, *Dva priloga*, 131.- 132.

⁹² Kurtović, *Veliki vojvoda*, 289.- 290.

⁹³ Isto, 290.

⁹⁴ Truhelka, *Rat*, 149.

⁹⁵ Živković, *Tvrtko II*, 139.-140.

čeških osmanskih provala u susjedstvu.⁹⁶ Zbog toga je u Dubrovnik uputio svoje poslanike kako bi zatražili obustavljanje tih radova jer, iz perspektive Radoslava Pavlovića, Dubrovčani bi trebali tražiti njegovu dozvolu za izgradnju novih i utvrđivanje postojećih tvrđava na zemlji koju im je on prodao. Njegovi poslanici su tražili i isplatu kamata koje su vojvodi prethodno bile isplaćene.⁹⁷ Bilo je jasno da dubrovačka vlada nije namjeravala da prestane sa radovima oko Cavtata i da ponovo isplati kamate, što su bili dovoljni razlozi da Radoslav Pavlović u proljeće 1430. godine sa svojim odredima izvrši upad u Konavle čime je i zvanično otpočeo rat.⁹⁸

Početak rata Radoslava Pavlovića i Dubrovnika

Početak rata je obilježio upad Radoslava Pavlovića u područje Konavala gdje je dugo vremena harao sa svojim trupama. To je bio jedini način na koji je mogao ponovo uspostaviti kontrolu nad posjedom koji je prethodno prodao Dubrovčanima i pritom se obavezao da će ih štiti i pomagati. U cilju odbrane svog područja Dubrovčani su dovodili najamnike iz Italije i Zete kako bi ratovali u njihovoj službi, iz jednostavnog razloga jer nisu imali mogućnosti mobilisati dovoljan broj vlastitih ljudi. To je dalo rezultate jer su u maju 1430. godine izvršili napad na posjede Radoslava Pavlovića u Trebinju gdje su ostvarili znatne uspjehe.⁹⁹

Po izbijanju rata, uporedno radeći na angažiranju najamnika, Dubrovčani su započeli veliku diplomatsku akciju u Bosni, Ugarskoj i Veneciji sa ciljem da na svoju stranu privuku što više saveznika.¹⁰⁰ Dubrovčani su prvo uputili poslanstvo svome senioru Sigismundu Luksemburškom sa ciljem da ugarska diplomatija Radoslavljevo izazivanje rata na Porti predstavi kao kršenje primirja potpisano 1429. godine između Ugarske i Osmanskog carstva jer je Radoslav Pavlović, kao sultanov vazal, napao Dubrovnik, ugarskog vazala.¹⁰¹ Time su se

⁹⁶ Алекса Ивић, *Радослав Павловић, велики војвода босански*, Летопис Матице Српске 246, Нови Сад, 1907, 1.-48; 24.

⁹⁷ Truhelka, *Rat*, 150.

⁹⁸ Ивић, *Радослав Павловић*, 24.

⁹⁹ “Questi di passadi abiamo mandato in Tribigne perte della nostra oste, zoe homeni tre miliai quali virilmente intrando et stando in Tribigne piu volte con li inimici anno avuto a fare e sem- pre di loro anno avuto victoria”, Lett. di Lev., X, 142. prema Kurtović, *Veliki vojvoda*, 316. napomena 1130.

¹⁰⁰ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 297.

¹⁰¹ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 145.

Dubrovčani nadali da će sultan Murat II djelovati na Radoslava i spriječiti njegova daljnja neprijateljstva prema njima.

Glavni cilj dubrovačke diplomatije u Bosni je bio kralj Tvrtko II kome su uputili poslanstvo sa ciljem da ga uvjeri da poduzme vojnu akciju i kazni Radoslava Pavlovića, koji je kao vojvoda rusaga bosanskog¹⁰² bio hijerarhijski podređen bosanskom kralju i zbog toga se morao povinovati odlukama bosanskog kralja. Poslanstvo je upućeno i vojvodi Sandalju Hraniću, kao najmoćnijem bosanskom velikašu tog doba, sa sličnim zathjevima za djelovanje protiv Radoslava kao i kralju.¹⁰³ Međutim, iako su formalno osuđivali Radoslava Pavlovića zbog toga što je izazvao rat i narušio prijateljske odnose između Bosne i Dubrovnika, ipak je izostala njihova konkretna akcija iz razloga što je Radoslav imao moćnog saveznika na svojoj strani – Osmansko carstvo. Kralj Tvrtko II i vojvoda Sandalj nisu željeli da rizikuju eventualnu osmansku intervenciju u slučaju pohoda protiv Radoslava te su ostali pasivni na njegove postupke prema Dubrovčanima.¹⁰⁴

Iako dubrovački prijedlozi o vojnom pohodu protiv Radoslava Pavlovića nisu naišli na spremnost kod Tvrtka II i Sandalja Hranića da djeluju protiv Radoslava, zbližavanje sa kraljem Tvrtkom i vojvodom Sandaljem je izrodilo jedan novi pristup u rješavanju problema sa Radoslavom Pavlovićem. Dubrovčani su predstavili ideju o koaliciji kralja Tvrtka, vojvode Sandalja i Dubrovčana koja za cilj imala uništenje Radoslava Pavlovića, što je, prema njima, bila cijena koju je on morao platiti za izazivanje rata.

Koalicija uperena protiv Radoslava Pavlovića

Dubrovčani su poduzeli veliku diplomatsku ofanzivu u Bosni sa namjerom stvaranja koalicije zajedno sa kraljem Tvrtkom II i Sandaljem Hranićem protiv Radoslava Pavlovića. Prvo su uputili poslanstvo Sandalju Hraniću kako bi ga motivisali za učestvovanje u koaliciji nudeći mu razne privilegije u vidu dozvole za ulaganje novca na dobit u Dubrovniku i obećavajući mu

¹⁰² Za više informacija o rusaškoj gospodi pogledati: Сима Тирковић, Русашка господа, Историјски часопис 21, Београд, 1974, 5-17.

¹⁰³ Krekić, *Dva priloga*, 138.

¹⁰⁴ Emir O. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2019, 296.

ustupanje kuće u Dubrovniku, koja je bila u posjedu Radoslava Pavlovića, nakon trijumfa nad njim.¹⁰⁵ Dubrovčani su sa Sandaljem dogovorili i finansiranje njegovog vojnog angažmana protiv Radoslava Pavlovića.¹⁰⁶

Nakon vojvode Sandalja, dubrovačka poslanstva su se uputila kod kralja Tvrtka jer je učestvovanje kralja u koaliciji bio jedan od glavnih Sandaljevih zahtjeva.¹⁰⁷ Dubrovčani se nadali i da će ulaskom kralja u savez taj njegov postupak motivisati i druge velikaše osim Sandalja Hranića da krenu istim putem. U tu svrhu dubrovački poslanici su uložili znatne diplomatske napore da uvjere kralja Tvrtka da pristupi koaliciji, koji je, međutim, nastojao voditi pomirljivu politiku sa ciljem da se ne zamjera previše ni Dubrovčanima, a ni Radoslavu Pavloviću.¹⁰⁸ Nakon što je i Sandalj Hranić posredovao kod Tvrtka II za pristupanje koaliciji, kralj je izrazio spremnost na taj potez. Tako je u ljeto 1430. godine bio sklopljen načelni dogovor koji je podrazumijevao „otkup“ zemalja Radoslava Pavlovića kod sultana u iznosu od 70 hiljada dukata. Kralj Tvrtko bi učestvovao sa 40 hiljada, Sandalj Hranić sa 30 hiljada, a Dubrovčani sa 10 hiljada dukata.¹⁰⁹ Pošto je ulazak na posjede Radoslava Pavlovića moguć bio jedino silom za to je bila potrebna sultanova dozvola. Članovi koalicije su predviđali da će im za tu dozvolu trebati još dodatnih 6 hiljada dukata, a koje bi osigurali u podjednakom omjeru Sandalj Hranić i Dubrovčani, dok bi kralj trebao da uloži diplomatske napore da je isposluje,¹¹⁰ nakon čega bi uslijedio rat do konačnog uništenja Radoslava Pavlovića i podjele njegovih zemalja.

Sklopanjem načelnog dogovora o koaliciji Dubrovčani su ublažili odredbe o zabrani trgovine njihovih trgovaca u Bosni koje su uveli na početku ratnog sukoba,¹¹¹ sve sa ciljem kako bi motivisali kralja i vojvodu za realiziranje dogovorenih mjera. Međutim, kada je u praksi trebalo provesti dogovorene korake ipak je došlo do odugovlačenja, najviše od strane kralja Tvrtka II.

¹⁰⁵ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 306.

¹⁰⁶ Truhelka, *Rat*, 170.

¹⁰⁷ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 308.

¹⁰⁸ Živković, *Tvrtko II*, 144

¹⁰⁹ Truhelka, *Rat*, 167.-168.

¹¹⁰ Živković, *Tvrtko II*, 147.

¹¹¹ Truhelka, *Rat*, 155.

Posredovanje sultana Murata II u Konavoskom ratu

Nakon što su se Dubrovčani preko ugarskog poslanika žalili na Radoslava Pavlovića na Porti, da bi ispitao ko je krivac u sukobu između Dubrovčana i Radoslava, sultan Murat II je uputio svoga poslanika Karadžu da ispita razloge izbijanja rata i uspostavi primirje između dvije strane. Kada je osmanski poslanik stigao u Dubrovnik u augustu 1430. godine pred njega su Dubrovčani iznijeli svoje argumente u vidu povelja o kupovini Konavala koje su dokazivale da je Radoslav Pavlović nepravедно izazavao rat jer je nasilno vratio taj posjed pod svoju vlast.¹¹² Ti dubrovački argumenti su lako pobili Radoslavljeve tvrdnje koje je koristio da bi opravdao napad na Dubrovnik o tome da je on založio svoju polovinu Konavala kod Dubrovčana, a da mu je oni nisu željeli vratiti nazad kada je on isplatio dug.¹¹³ Osmanski poslanik je presudio u korist Dubrovčana, uspostavio primirje između zaraćenih strana koje je trajalo do početka 1431. godine te im je naredio da upute svoja poslanstva na Portu kako bi spor iznijeli izravno pred sultana.¹¹⁴

Krajem 1430. godine Dubrovčani su uz puno odlaganja¹¹⁵ odlučili uputiti poslanstvo na Portu kod sultana Murata II jer je on to zahtjevao od obje sukobljene strane kako bi utvrdio krivca za izazivanje rata.¹¹⁶ Na Porti je Ostoja Paštrović, poslanik Radoslava Pavlovića, kao dokaze u prilog vojvode predstavio povelje prema kojima je Radoslav dao Dubrovčanima svoju polovinu Konavala u zalog i iznio tvrdnje da mu Dubrovčani nisu željeli vratiti nazad taj posjed kada im je on isplatio dug pa je morao vojno reagovati.¹¹⁷ Dubrovčani su na to predstavili svoje povelje koje su tvrdile suprotno, te su lako dokazali da su povelje o zalogu Konavala ništa drugo do falsifikati. Nakon saslušane obje strane sultan je odlučio presuditi u korist Dubrovčana i uputiti novog poslanika kako bi ih vratio u konavoski posjed.¹¹⁸ Na taj način su Dubrovčani

¹¹² Иван Божић, *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, Научна Књига, Београд, 1952; 52.

¹¹³ Isto, 53.

¹¹⁴ Truhelka, *Rat*, 176.

¹¹⁵ Dubrovčani su strahovali da će upućivanjem poslanstva na Portu biti prisiljeni plaćati godišnji danak sultanu, a plašili su se i reakcije njihovog seniora Sigismunda Luksemburškog na taj potez, kao i kralja Tvrtka II sa kojim su trajali završni pregovori u vezi koalicije protiv Radoslava Pavlovića. - Божић, *Дубровник и Турска*, 50.

¹¹⁶ Ђирковић, *Историја*, 264.

¹¹⁷ Ђуро Тошић, *Остоја Паштровић (трагом једног контроверзног дипломате)*, Истраживања 20, Нови Сад, 2009, 265.-275; 262.

¹¹⁸ Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 301.

izvukli mnogo koristi od ovog poslanstva, pa su dobili i privilegije za trgovanje po Osmanskom carstvu što pokazuje naklonost sultana prema njima.¹¹⁹

U januaru 1431. godine sultan je uputio poslanika Ali bega u Dubrovnik da, zajedno sa ugarskim poslanikom koji je boravio da Porti kako bi posredovao u korist Dubrovčana, zvanično vrati Konavle Dubrovčanima. U Dubrovniku su boravili i predstavnici Radoslava Pavlovića pred kojima je Ali beg iznio sultanovu odluku o vraćanju Konavala u dubrovački posjed.¹²⁰ Predstavnici Radoslava Pavlovića su tražili i primirje, međutim Dubrovčani nisu htjeli na to pristati bez isplate ratne odštete u novcu ili ustupanjem određenih Radoslavljevih posjeda, Ali beg nije imao ovlasti za tako nešto, pa su Dubrovčani to morali tražiti izravno na Porti kod sultana.¹²¹ U tome su uspjeli u junu 1431. godine kada je sultan izdao povelju kojom im je ustupio posjede Trebinja sa Vrmom i tvrđavu Klobuk, a koje su pripadali njegovom vazalu Radoslavu Pavloviću.¹²² Time su Dubrovčani nastojali dobiti priznanje tih posjeda samo uz sultanovu potvrdu, a bez saglasnosti bosanskog kralja, čime su na površinu isplivale dubrovačke ekspanzionističke ambicije prema bosanskim posjedima.¹²³

Međutim, Radoslav Pavlović se usprotivio odluci da Dubrovčanima preda pomenute posjede i time se izravno oglušio na zapovijed svoga seniora.¹²⁴ Iako je Radoslav Pavlović bio uvjeren u pomoć Osmanlija u ovom sukobu, ipak tu pomoć nije dobijao. Od Osmanlija nije dobio ni traženu vojnu pomoć, a u sporu po pitanju krivice za pokretanje rata sultan je bio više naklonjen Dubrovčanima. To dovoljno govori o tome da je Radoslav Pavlović izgubio kredibilitet Porti i da njegova očekivanja od Murata II nisu pratila sultanove zamisli.

¹¹⁹ Foretić, *Dubrovnik*, 199. U ispravi kojom daje slobodu trgovine dubrovačkim trgovcima sultan Murat II je izrekao zabranu susjedima da napadaju dubrovački teritorij i nanose štetu. – Isprava kojom Murat II dodjeljuje trgovačke privilegije Dubrovčanima, (6.12. 1430.god), Љубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма, Књ. II*, Српска Краљевска Академија, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, књ. XIX, Београд-Сремски Карловци, 1934; 229.- 230.

¹²⁰ Ивић, *Радослав Павловић*, 32.

¹²¹ Божић, *Дубровник и Турска*, 54.

¹²² Isprava sultana Murata II kojom dodjeljuje Trebinje, Vrm i Klobuk Dubrovčanima, (9.6.1431. god), Стојановић, *Повеље и писма, (II)*, 231.

¹²³ Фиљковић, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 304.

¹²⁴ Ивић, *Радослав Павловић*, 32.

Krah koalicije protiv Radoslava Pavlovića

Pojavljivanjem prvih nesuglasica između članova koalicije na površinu su isplivali problemi po pitanju nepovjerenja između Tvrtka II, Sandalja i Dubrovčana. Odnosi između Tvrtka II i Dubrovčana su bili narušeni zbog toga što kralj nije bio zadovoljan što su oni uputili poslanstvo na Portu i optuživao ih je da namjeravaju tribute, koje su do tada plaćali njemu, da ubuduće plaćaju sultanu. Također, Tvrtko nije bio ni zadovoljan sultanovom odlukom o ustupanju posjeda koji su bili u sklopu Bosanskog kraljevstva jer je time dolazilo do komadanja državnih posjeda. Između kralja i vojvode Sandalja odnosi su se pogoršali zbog nesuglasica oko porodice Zlatonosovića. Naime, Sandalj je predlagao da i ova velikaška porodica učestvuje u koaliciji, dok je to kralj Tvrtko odbijao zbog veza Zlatonosovića sa despotom Đurađem Brankovićem sa kojim je kralj bio u neprijateljskim odnosima.¹²⁵ Na taj način je bilo sve manje izgledno da će se ostvariti zamisli o velikoj koaliciji protiv Radoslava Pavlovića, iako je postojao plan o koaliciji bez učešća kralja, koju je Sandalj predlagao Dubrovčanima, ali koji oni nisu htjeli prihvatiti.¹²⁶

Pogoršanje odnosa između Dubrovčana i Tvrtka II je iskoristio Radoslav Pavlović koji se sa kraljem izmirio u ljeto 1431. godine.¹²⁷ Dubrovčani su bili zabrinuti da će se koalicija koju su planirali protiv Radoslava okrenuti protiv njih, posebno nakon što je kralj Tvrtko II, nakon izmirenja sa Radoslavom, zabranio dubrovačkim trgovcima da trguju po njegovoj zemlji. Ipak, Sigismund Luksemburški je utjecao na kralja Tvrtka II, koji je također kao i Dubrovčani priznavao njega za seniora, pa se bosanski kralj nije odlučio na konkretnije akcije protiv Dubrovnika.¹²⁸

Kako im je Radoslav Pavlović odbio vratiti Konavle i ustupiti zemlje koje im je sultan potvrdio, Dubrovčani su tražili od sultana vojnu intervenciju kako bi oni ušli u obećane posjede. Međutim, sultan nije želio ratovati protiv svog vazala, a pogoršanje odnosa između Osmanlija i Ugarske smanjilo je sultanovu zainteresovanost da se bavi dubrovačkim zahtjevima. Radoslav Pavlović se nije mirio sa sultanovom odlukom o ustupanju dijela njegovih posjeda

¹²⁵ Živković, *Tvrtko II*, 150.- 151.

¹²⁶ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 312.

¹²⁷ Truhelka, *Rat*, 195.

¹²⁸ Živković, *Tvrtko II*, 156.

Dubrovčanima pa je na sve moguće načine nastojao opozvati tu odluku na Porti. To je na kraju uspio uz pomoć poslanika kralja Tvrtka koji se žestoko zalagao za očuvanje cjelovitosti Bosanskog kraljevstva.¹²⁹

Opadanjem zainteresovanosti Osmanlija za posredovanje u ovom sukobu i nedovoljan angažman koji je iskazivao ugarski kralj¹³⁰, uloga arbitra je sa Porte prenijeta na bosanski dvor što je bio veliki Tvrtkov uspjeh jer je izravno mogao utjecati na ishod pregovora.¹³¹

Završni pregovori i potpisivanje mirovnog ugovora

Početak 1432. godine vođeni su pregovori o primirju uz posredovanje Tvrtka II, ali je upad Osmanlija predvođenih Isakom i pogoršanje odnosa sa despotom Đurđem primorao Tvrtka II da se manje posveti posredovanju između Dubrovčana i Radoslava.¹³² Pregovori o miru se prenijeli u Dubrovnik, ali zbog međusobnog nepovjerenja i različitih zahtjeva po pitanju ratne odštete nije bilo lako naći zajednički jezik.

Naime, Dubrovčani su bili spremni pristati na mirovni ugovor uz uslov isplate ratne odštete u vidu ustupanja oblasti Trebinja, dok je to Radoslav Pavlović to odbijao i tražio mir na osnovu *statusa quo* prije rata. Dubrovčani bili spremni smanjiti svoje zahtjeve na područje Vrma i tvrđavu Klobuk bez Trebinja¹³³, ali je Radoslav ostao dosljedan u tome da se zadrži *status quo* prije rata, s time da potvrdi ustupanje Konavala Dubrovčanima. Nakon višemjesečnih pregovora Dubrovčani su bili prinuđeni odustati od svojih zahtjeva te je sklopljen dogovor o potpisivanju mira bez isplate ratne odštete, dok je Radoslav Pavlović na sebe preuzeo obavezu da isposluje potvrđivanje ovog dogovora o miru kod kralja Tvrtka i sultana.¹³⁴ Na tim osnovama je sklopljen mir između Dubrovčana i Radoslava u oktobru 1432. godine čime je okončano skoro trogodišnje ratno stanje. U povelji Radoslav Pavlović navodi da je “*счинихъ размиръе и рать с кнезозь*

¹²⁹ Ћирковић, *Историја*, 264.

¹³⁰ Iako je uputio svog poslanika na Portu sa zadatkom posredovanja u korist Dubrovčana, ipak njegova uloga nije imala velike koristi po njih pa su morali upućivati vlastita poslanstva sa istim ciljem. – Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 248.

¹³¹ Živković, *Tvrtko II*, 157.

¹³² Živković, *Tvrtko II*, 158.

¹³³ Iako je sultan Dubrovčanima potvrdio posjede Trebinja i Vrma, oni ipak nikada nisu držali te posjede zbog toga što su Bosanci odbili da im priznaju pravo nad njima, iako su se Dubrovčani nadali u pomoć Isak bega po tom pitanju. - Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 307.

¹³⁴ Ивић, *Радослав Павловић*, 37.

властели и са свѣмъ шпѣинѣмъ по наговорѣ злѣхъ лодѣу“ i da „нишоврь ниѣе ѣгодниѣ вгѣ и лодѣмъ свѣтовинѣмъ него ли мир.“¹³⁵ Tošić navodi mogućnost da je jedan od tih „zlih“ ljudi koje Radoslav spominje u povelji koji su ga nagovorili na rat bio Ostoja Paštrović, diplomata u njegovoj službi.¹³⁶ Bilo kako bilo, očito je da se Radoslav Pavlović pokajao zbog izazivanja rata koji mu na kraju nije donio nikakvu korist i koji ga je koštao velikog iznosa novca.

Zvanično je rat između Radoslava Pavlovića i Dubrovnika, kako ga Truhelka naziva „burom u čaši vode“,¹³⁷ okončan nakon što je Tvrtko II svojom poveljom iz marta 1433. godine potvrdio mir sklopljen prethodne godine.¹³⁸

Rat između Radoslava Pavlovića i Dubrovnika, poznatiji kao Konavoski rat, na kraju je završen po principu vraćanja na početno stanje koje je bilo na snazi prije izbijanja rata,. To je značilo da nijedna strana nije izvukla koristi iz rata, dok su štete bile višestruke i ogledale su se u gubicima ljudskih života, imovine i novca. Nakon ovog rata na površinu je isplivalo veliko nejedinstvo koje je vladalo u Bosni jer su kralj i vlastela bili u neprijateljskim odnosima, što će na kraju stajati prijestola Tvrtka II. Još jedna od značajki ovog rata je primjetna velika uloga Osmanlija koji sve više postaju neizostavan faktor u političkom životu srednjovjekovne Bosne, dok je na drugoj strani uloga Ugarske sve više slabila.

¹³⁵ Povelja kojom se uvrđuje mir i prijateljstvo između Dubrovčana i Radoslava Pavlovića, (25.10.1432. god), Стојановић, *Повѣље и писма*, (I), 627.- 631.

¹³⁶ Тошић, *Остоја Паустровић*, 265.

¹³⁷ Truhelka, *Rat*, 145.

¹³⁸ Povelja kojom kralj Tvrtko II potvrđuje mir Radoslava Pavlovića i Dubrovčana, (2.3.1433. god), Стојановић, *Повѣље и писма*, (I), 512.- 513.

Rat hercega Stjepana Vukčića i Dubrovnika 1450.- 1454. god.

Odnosi između Stjepana Vukčića i Dubrovnika prije početka rata

Vojvoda Stjepan Vukčić je nakon smrti svoga strica Sandalja Hranića Kosače 1435. godine naslijedio njegove posjede i tako postao najmoćniji velikaš iz ove porodice. Nakon Sandaljeve smrti njegove posjede su nasilno željeli prisvojiti Pavlovići i kralj Tvrtko II, pa je Stjepan Vukčić bio prinuđen da se vojnički bori za naslijeđe svoga strica.¹³⁹ U očuvanju Sandaljevih posjeda je uspio uz pomoć Osmanlija, a zauzvrat se obavezao na vazalni odnos prema sultanu i plaćanje godišnjeg danka.¹⁴⁰

Stjepan Vukčić je sa Dubrovčanima, kao svojim prvim susjedima i prema običaju koji je vladao u srednjem vijeku, obnovio povelje i potpisane ugovore koje je vojvoda Sandalj Hranić imao sa njima, što je značilo znak međusobnog priznavanja i dobrosusjedskih odnosa,¹⁴¹ dok su ga nedugo nakon toga Dubrovčani proglasili za dubrovačkog vlastelina.¹⁴²

Vremenom je Stjepan Vukčić bilježio velika teritorijalna osvajanja¹⁴³ što ga je učinilo najmoćnijim bosanskim velikašem. Stjepan Vukčić je postao toliko moćan da se 1448. godine proglasio titulom hercega, titulom koja je predstavljala veći rang od titule velikog vojvode koju je do tada nosio.¹⁴⁴ Rastom moći herceg Stjepan je došao u sukob sa bosanskim kraljem Stjepanom Tomašem, pa su kralj i najmoćniji bosanski velikaš došli u ratne sukobe tokom 1443.

¹³⁹ Ћирковић, *Историја*, 267.-268.

¹⁴⁰ Момчило Спремић, *Турски трибутари у XIV и XV веку*, Историјски гласник 1–2 (1970) 9.– 59; 41.

¹⁴¹ За будуће догађаје битно је истаћи да је Стјепан Вукчић потврдио Дубровчанима посјед Конавала 1435. Године: „ПОТВЕРДИСМО ИМЪ И ДСТАНОВИТИСМО ВСАКОЕ ПОВЕЛЕ И ЗАПИСАНЪѢ. И НАШЕ И ПОТВЕРДИХ И ДСТАНОВИХ ЖДПД КОНАВЛИ И ГРДЪ СОКОЛЬ“, Пovelja којом Стјепан Вукчић потврђује раније povelje и Конавле Дубровчанима, (10.10.1435. год), Стојановић, *Пovelje и писма*, (II), 38.

¹⁴² Povelja којом Дубровчани примaju Стјепана Вукчића за свoga властелина, (30.10.1435. год), Исто, 42.- 44.

¹⁴³ Стјепан Вукчић је заузео Омиш и Полјице, подручје Требиња са тврђавом Клобук, коју је преотео од породице Павловића те Гornју Зету и град Вар. – Ћирковић, *Историја*, 274.

¹⁴⁴ Сима Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Научно дело, Београд, 1964; 106. У povelji од 5. 7. 1450. године којом потврђује да је примio дукате од одбити на уложени новас наведена је пуна титула Стјепана Вукчића која гласи: „Херцегъ ѿъ светога саве господаръ хѣмъки и приморьски и велики воевода рѣсага босаньскога кнезь дриньски“, Стојановић, *Пovelje и писма*, (II), 44.

godine. Njihovi loši odnosi su nastavljeni tokom 1444. godine kada Stjepan Vukčić je podržavao despota Đurađa Brankovića u borbi protiv kralja Tomaša.¹⁴⁵

Pored tekućih novčanih obaveza koje je herceg Stjepan imao, sva ova dodatna ratovanja su zahtjevala znatne novčane izdatke. Uz to je Stjepan Vukčić, kao osmanski vazal, imao obavezu da plaća godišnji danak sultanu.¹⁴⁶ Kako bi mogao parirati svojim protivnicima i kako bi mogao plaćati rastuće troškove herceg Stjepan se odlučio na aktivniju ekonomsku politiku, što ga je naposljetku dovelo u sukob sa dubrovačkim ekonomskim interesima i pogoršanim odnosima sa Dubrovačkom republikom.

Ekonomska politika Stjepana Vukčića kao uzrok rata sa Dubrovnikom

Glavni prihodi koje je herceg Stjepan ubirao su bile naknade od prolaznih carina koje su plaćali trgovci. Naime, svi glavni trgovački putevi iz Dubrovnika prema Bosni i Srbiji su vodili kroz hercegovu zemlju¹⁴⁷, što je značilo da su glavni prihodi hercega Stjepana zavisili od intenziteta prometa na trgovačkim putevima.¹⁴⁸ Ekonomsko jačanje hercega Stjepana se može razdvojiti u dvije faze. U prvoj fazi herceg je nastojao ubirati što je moguće veće iznose iz postojećih prihoda koje je uživao, dok je u drugoj fazi pokušavao iznaći nove vrste prihoda.

Prva mjera u tom pravcu koju je herceg Stjepan uveo 1446. godine bila je takozvana „kramarina“, namet koji se odnosio na ponosnike koje su trgovci unajmljivali za prevoz robe do određenih destinacija. Novi namet je predviđao, umjesto dotadašnjeg unajmljivanja jednog ponosnika za prevoz robe preko zemalja porodice Kosača, čak tri ponosnika za prevoz robe na predviđenoj ruti, što je značilo trostruko veći trošak za trgovce,¹⁴⁹ a ni u prilog im nije išlo ni to da su većina ponosnika bili Vlasi¹⁵⁰ sa hercegovine teritorije tako da trgovci nisu mogli izbjeći ovu

¹⁴⁵ Константин Лиречек, *Историја Срба*, Други свезак, Издавачка књижевница Геце Кона, Београд, 1923, 151.

¹⁴⁶ Nije poznat iznos hercegovog godišnjeg danka, ali na osnovu iznosa koji je herceg Stjepan morao platiti za potvrdu posjeda kod novog sultana Mehmeda II, Ćirković smatra da je iznosio oko 50 hiljada dukata. - Ћирковић, *Историја*, 291.

¹⁴⁷ Ковачевић, *Трговина*, 158.- 159.

¹⁴⁸ Ћирковић, *Историја*, 291.- 292.

¹⁴⁹ Ћирковић, *Херцег Стефан*, 129.

¹⁵⁰ Михаило Динић, *Дубровачка средњовековна караванска трговина*, Српске земље у средњем веку, Српска књижевна задруга, Београд, 1978, 320; Esad Kurtović, *Konj u srednjovjekovnoj Bosni*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2014; 261.- 265.

novouvedenu mjeru. Ovaj namet je najviše pogađao dubrovačke trgovce jer su oni bili nosioci trgovine u Bosni,¹⁵¹ pa je dubrovačka vlada ulagala velike napore da bi se ovaj namet ukinuo. Početkom 1447. godine herceg Stjepan je nastavio sa uvođenjem novih carina. Naime, uveo je carinu na crvac, veoma traženu rudu u srednjem vijeku, koja je nije postojala prije,¹⁵² Pored toga, uveo je i namet za trgovce stokom koji su sa svojom stokom prolazili preko njegove zemlje, pod izgovorom da stoka pase travu sa njegovih posjeda.¹⁵³

Herceg Stjepan je kao dodatni iznos prihoda nastojao ostvariti kroz povećanje postojećih carina koje je imao pod svojom kontrolom. Kao primjer toga može se uzeti primjer carine trga Drijeva koji je imao u svom posjedu, a koju su dubrovački trgovci tradicionalno držali u zakupu. U pregovorima oko zakupa drijevske carine tokom 1450. godine herceg Stjepan nije pristajao na iznos manji od 10 hiljada dukata, a kako bi ostvario tu zamisao služio se prijetnjama da će preseliti drijevski trg na novu lokaciju.¹⁵⁴ Dubrovčani nisu bili spremni pristati na taj iznos jer su smatrali da je prevelik, a nakon dugih pregovora postignut je dogovor o zakupu carine u Drijevima na godinu dana u iznosu od 8 hiljada dukata, ali zbog izbivanja rata između dvije strane taj sporazum nikada nije stupio na snagu.¹⁵⁵

Druga faza ekonomske politike hercega Stjepana ogledala se u nastojanjima pronalaska novih izvora prihoda. Prvi hercegov korak u tom pravcu bio je otvaranje trga za prodaju soli, resursa za kojim je vladala velika potražnja u srednjovjekovnoj Bosni. Herceg Stjepan je bio svjestan da zbog velike potražnje za ovim resursom može ostvariti znatnu finansijsku dobit ukoliko bi započeo vlastitu trgovinu i prodaju ovog resursa.¹⁵⁶

Herceg Stjepan je pokrenuo trg za prodaju soli u gradu Novom u Dračevici¹⁵⁷ koju je nabavljao na jugu Italije. Na ovu hercegovu aktivnost Dubrovčani su se žustro usprotivili i

¹⁵¹ Десанка Ковачевић, *Развој и организација царина у средњевјековној Босни*, Годишњак Историјског друштва Босне и Херцеговине год 6, Веселин Маслеша, Сарајево, 1954, 229.-248; 229.

¹⁵² Ђирковић, *Херцег Стефан*, 97.

¹⁵³ Ковачевић, *Царине*, 237.

¹⁵⁴ Ђуро Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1987; 152.- 153.

¹⁵⁵ Исто, 154.-155.

¹⁵⁶ Snadbjevanje trga Drijeva sa solju je bilo pod kontrolom Venecije i nije bilo količinski dovoljno za ozbiljniju trgovinu ovim resursom. – Исто, 193.

¹⁵⁷ Grad Novi je podigao kralj Tvrtko I 1382. godine nakon gubitka trga Drijeva sa namjerom da tu osnuje novi trg soli, međutim u tome nije imao uspjeha zbog dubrovačkog protivljenja i blokada. – Десанка Ковачевић Којић, *Градска насеља средњовјековне босанске државе*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1978; 49.

pozivali se na poštovanje tradicije po kojoj je so bilo dozvoljeno prodavati na četiri mjesta.¹⁵⁸ Kako su Dubrovčani držali monopol nad uvozom i trgovinom soli u Bosni, tako su na svaku prodaju soli na mjestu na kojem nije to predviđeno žestoko protestovali, ovaj put su pozivali na povelju kralja Tvrtka I kojom je zatvorio trg soli u Novom jer u tom gradu nije bila predviđena prodaja soli.¹⁵⁹ Međutim, herceg se nije obazirao na njihove proteste.¹⁶⁰

U Novom je Stjepan Vukčić, pored prodaje soli, započeo i još jednu novu privrednu aktivnost. Naime, u ovom gradu je pokrenuta proizvodnja tkanina,¹⁶¹ što je predstavljalo konkurenciju dubrovačkim tkaonicama. Herceg je nudio brojne povlastice i oslobođenje od poreza zanatlijama iz okolnih gradova ukoliko bi se odlučili na preseljenje svoje djelatnosti, sve u cilju pretvaranja Novog u značajan trgovački centar.¹⁶² Međutim, herceg Stjepan nije mogao preko noći pretvoriti Novi u trgovački centar ponajviše zbog toga što je tokom vijekova izgrađena mreža privilegija i zabrana pod utjecajem Venecije koje su regulisala prava gradova i vlastele na Jadranskom moru po pitanju trgovine. Herceg je zbog toga imao velikih poteškoća jer su Mlečani naplaćivali carinu na svu robu koja je morskim putem dolazila u Novi, što je uzrokovalo problema u snadbjevanju sirovinama u Novom.¹⁶³

Hercegovе ekonomske mjere su remetile strogo ustaljeni trgovački sistem i red i najviše su išle na štetu Dubrovčana kao nosilaca trgovačke aktivnosti u Bosni. Tako su novouspostavljene aktivnosti vezane za trgovinu soli i pokretanje radionice tkanina izravno predstavljale konkurenciju istovjetnim dubrovačkim djelatnostima, pa su zbog toga oni upućivali proteste hercegu i pozivali ga na poštivanje starih običaja, prava, ugovora i zakletvi, a što je on

¹⁵⁸ Prema tradiciji, so je bilo dozvoljeno prodavati na trgovima u Drijevimama, Dubrovniku, Kotoru i na Bojani kod Svetog Srđa. – Foretić, *Dubrovnik*, 218.

¹⁵⁹ Nakon što je Tvrtko I započeo trgovinu soli u Novom iz Dubrovnika je kralju upućen poslanik da “молє кралеѣство ми и просє да њ градѡ и под њнѣмь градмь не постави кралеѣство ми сланицє ни да се соль продає” zbog toga što su se Dubrovčani pozvali na “законє старє” po kojima nije bilo dozvoljeno prodavati so osim na pomenuta četiri trga. -), Povelja kralja Tvrtka I kojom ukida slanicu u Dračevici, (2.12.1382. god), Стојановић, *Повеље и писма*, (I), 83.- 84.

¹⁶⁰ Ковачевић, *Трговина*, 178.

¹⁶¹ Herceg Stjepan je za pokretanje tkaonica u Novom angažovao Roberta iz Riminija, pošto nije postojala tradicija proizvodnje tkanina u Bosni, pa samim tim nije postojalo stručnjaka za tu djelatnost. – Сима Ђирковић, *Вести Броља де Лавело као извор за историју Босне и Дубровника*, Историјски часопис 12-12 (1961.-1962.), Београд, 1963; 172.

¹⁶² Ковачевић, *Трговина*, 106.

¹⁶³ Ђирковић, *Херцег Стефан*, 126.

ignorisao i tvrdio da je obavezan poštovati povelje samo svoga oca i strica Sandalja koje se obavezao da će poštovati.¹⁶⁴

Zbog toga su hercegovе mјere u cilju njegovog ekonomskog jačanja dolazile u koliziju sa dubrovačkim interesima što je neminovno vodilo do zaoštavanja odnosa. Dubrovčani su se u odbrani svojih prava i interesa pozivali na prethodno utvrđenje povelje, zakone i običaje i insistirali na poštivanju istih, dok herceg Stjepan nije imao namjeru da odustane od svojih zamisli. Nakon što svi pokušaji pregovaranja sa hercegom Stjepanom nisu bili od koristi, Dubrovčani su se odlučili na povlačenje konkretnog poteza sa kako bi prisilili hercega na povlačenje navedenih mјera, što je vodilo do još dubljih međusobnih netrpeljivosti.

Netrpeljivosti između hercega Stjepana i Dubrovnika kao uvod u rat

Nakon što su hercegovі ljudi u par navrata oduzeli robu dubrovačkim trgovcima, a zbog kontinuiranih ekonomskih mјera i poteza koje je herceg Stjepan provodio na štetu dubrovačkih trgovaca, dubrovačka vlada je u lјeto 1450. godine izdala odredbu o zabrani trgovine i kretanja svojim trgovcima po hercegovoj zemlji.¹⁶⁵ Dubrovčani su obustavom trgovine nastojali prisiliti hercega Stjepana da se povinuje njihovim zahtjevima jer je to predstavljalo veliki udarac po ekonomiju hercega Stjepana koje je umnogome zavisila od dubrovačke trgovine. Ova odluka je predstavljala već ustalјenu mјeru koju su Dubrovčani provodili u slučaju kada su želјeli izvršiti pritisak na određenu stranu kako ostvarili svoje cilјeve, koji su u ovom slučaju bili ukidanje mјera koje je herceg Stjepan samovolјno uveo i koje su išle na štetu Dubrovčana.¹⁶⁶

Obustava trgovine je u velikoj mјeri utjecala na trgovačku aktivnost u hercegovoj zemlji jer je nedostatkom dubrovačkih trgovaca nastala velika praznina koju herceg Stjepan mogao nadoknaditi zbog toga jer nije imao dovolјno sposobnih trgovaca u svojoj službi.¹⁶⁷ Smanjenje

¹⁶⁴ Ђирковић, *Херцег Стефан*, 134.

¹⁶⁵ Ђоровић, *Хисторија Босне*, 490.

¹⁶⁶ Trgovački putevi kroz hercegovu zemlju su vodili dalje prema Srpskoj despotovini pa je i despot Đurađ Branković osjećaо posljedice obustave trgovine, što je bio smišljen potez Dubrovčana koji su hercega označavali kako glavnog krivca za takvo stanje i računali su da će despot izvršiti pritisak na njega da povuče uvedene mјere. - Ђирковић, *Херцег Стефан*, 133.

¹⁶⁷ Isto, 135.

trgovačkog prometa kroz hercegovu zemlju dovelo je do smanjenja prihoda od carina što je uzrokovalo veliko nezadovoljstvo hercega Stjepana prema Dubrovčanima.

Zaoštavanje odnosa se nastavilo u maju 1451. godine kada su dubrovački brodovi, u namjeri da pregledaju da li lađe koje pristaju u Novi donose oružje, presreli i zadržali jedan brod koji je dolazio iz Venecije, a koji je prevozio hercegovog poslanika.¹⁶⁸ Povodom tog incidenta herceg Stjepan je uputio žalbu Mlečanima, a mletačka vlada je naredila Dubrovčanima da oslobode poslanika i brod na kojem je putovao, što su Dubrovčani morali ispoštovati.¹⁶⁹

Od početka 1451. godine, otkako su poslanici despota Đurđa Brankovića sa Porte slali vijesti u Dubrovnik o mogućnosti rata sa hercegom Stjepanom, dubrovačka vlada je započela sa pripreme za mogući sukob u vidu utvrđivanja položaja i angažovanju najamnika.¹⁷⁰ Pored toga, dubrovačka diplomatija je provodila aktivnosti u Bosni i Srbiji sa ciljem djelovanja na kralja Tomaša i despota Đurađa kako bi oni sa svojim autoritetom pokušali odvratiti hercega od izazivanja daljnjih sporova i utjecali na njega da povuče uvedene ekonomske mjere koje su predstavljale trn u oku Dubrovčanima. Također, Dubrovčani su nastojali iskoristiti utjecaj despota Đurađa na Porti¹⁷¹ kako bi osujetili hercegovu nastojanja da isposluje dozvolu za napad na grad pod Srđem.¹⁷² Međutim, iako je despot obećavao da će se založiti na Porti za njih, ipak nije uspio poduzeti konkretne poteze jer je bio zaokupljen ratom protiv kralja Tomaša.¹⁷³ Dubrovčani su polagali nade i u Ugarsku, svoga seniora, ali zbog zauzetosti unutrašnjim problemima, ugarski dvor je ostao pasivan na dubrovačke apele za posredovanjem između njih i hercega.¹⁷⁴

Dubrovačka obustava trgovine u hercegovoj zemlji predstavljala je vrhunac ionako turbulentnih odnosa između te dvije strane koje su praktički bile u stanju „hladnog rata“. I Dubrovčani su bili upućeni da je herceg Stjepan od početka 1451. godine ulagao mnogo truda kako bi dobio dozvolu na Porti za napad na njih jer nije želio ponoviti grešku koju je napravio Radoslav Pavlović kada je započeo rat sa Dubrovnikom bez sultanove dozvole, pa je zbog toga

¹⁶⁸ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 252.

¹⁶⁹ Mletačko pismo dubrovačkoj vladi povodom zarobljavanja hercegovog poslanika, (22.5.1451. god), Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga IX, JAZU, Zagreb, 1890; 381.

¹⁷⁰ Пирковић, *Херцег Стефан*, 153.

¹⁷¹ Despot Đurađ Branković je imao utjecaja na Porti preko svoje kćerke koja je bila žena sultana Murata II. - Поровић, *Хисторија Босне*, 495.

¹⁷² Божић, *Дубровник и Турска*, 117.

¹⁷³ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 303.

¹⁷⁴ Пирковић, *Херцег Стефан*, 149.

ostao bez osmanske podrške. Pogodna prilika za dobivanje te dozvole hercegu Stjepanu se ukazala u februaru 1451. godine kada je sultana Murata II na prijestolu zamijenio ratoborni Mehmed II čime je herceg dobio zeleno svjetlo za napad na Dubrovnik.¹⁷⁵

To je predstavljao svojevrsni alarm za Dubrovčane jer je geopolitička situacija tog vremena bila izuzetno nepovoljna po njihov položaj ukoliko bi došlo do izbijanja sukoba. Naime, u toku je bio rat između Osmanskog carstva i Ugarske, što je išlo na ruku hercegu Stjepanu i uz činjenicu da se mogao osloniti na Osmanlije i u svojoj neposrednoj bilizini zbog osmanskog uporišta u Hodidjedu, u srcu Bosanskog kraljevstva. Također, hercegu je u prilog išlo i to što su kralj Tomaš i despot Đurađ bili zaokupljeni međusobnim ratovanjem oko Srebrenice, pa tako nije morao brinuti da će se morati ratovati sa njima. Dodatna stvar koja je otežavala položaj Dubrovčana je bila haotična situacija u Ugarskoj izazvana borbom za krunu između pristalica Janka Hunjadija i Ladislava Posmrčeta,¹⁷⁶ što je hercegu davalo veliku prednost zbog toga što Dubrovčani nisu mogli računati na pomoć svog seniora, a dok je on iza sebe je imao podršku Osmanlija.

Početak rata između hercega Stjepana i Dubrovnika

Dok su Dubrovčani diplomatskim aktivnostima nastojali privući za sebe što više saveznika, herceg Stjepan je sa vojskom upao na teritorij Konavala.¹⁷⁷ Dubrovčani su bili iznenađeni ovim napadom pa su sve svoje vojne snage usmjerili na odbranu puteva prema Dubrovniku, što je olakšalo hercegovo vojsci osvajanje većine Konavala osim gradova Sokola i Cavtata.¹⁷⁸ Hercegov upad u Konavle pratila su velika pljačkanja i zarobljavanje dubrovačkih vojnika, što saznajemo iz dubrovačkog pisma papi nedugo nakon tih događaja.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Ranije je herceg Stjepan imao istu namjeru kada je u ljeto 1447. godine uputio poslanstvo na Portu sa ciljem da dobije sultanovu dozvolu za napad na Dubrovnik, a kao opravdanje za pokretanje rata navodio je da je potrebno prisiliti Dubrovnik da plaća godišnji danak sultanu. Po sreću za Dubrovčane, herceg Stjepan tada nije dobio traženu dozvolu. - Божић, *Дубровник и Турска*, 114.

¹⁷⁶ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 302.

¹⁷⁷ Ђирковић, *Херцег Стефан*, 154.

¹⁷⁸ Isto, 155.

¹⁷⁹ Динић, *Из Дубровачког архива III*, 205.

Nakon gubitka Konavala Dubrovčani su uputili poslanstvo hercegu Stjepanu sa ciljem uspostavljanja primirja iz straha da bi se herceg mogao uputiti ka Dubrovniku i započeti opsadu grada. Glavne tačke pregovora bile su pitanje Konavala i trgovine. U odbrani prava na Konavle Dubrovčani su se pozivali na povelje o kupovini tog posjeda, dok se herceg Stjepan nije pretjerano obazirao na to jer je imao sultanovu dozvolu za pohod. Kako se nije mogao postići dogovor po tom pitanju, usaglašeno je da se spor po pitanju prava na Konavle, najkasnije do jeseni, iznese pred sultana Mehmeda II te da on donese konačnu odluku, a da se do te presude obustave daljnja neprijateljstva.¹⁸⁰

Tokom pregovora o primirju herceg je tražio povlačenje dubrovačke odluke o obustavi trgovine, što govori o tome da mu je bilo bitno da se ta odluka povuče jer je zbog nje trpio velike finansijske gubitke.¹⁸¹ Pregovori o miru su pokrenuli otopljanje odnosa pa su u toku pregovora Dubrovčani dopuštali hercegovim ljudima da mogu dolaziti i trgovati u Dubrovniku.

Tema u pregovorima i pitanje par stotina zarobljenika koji su pali u hercegovu zarobljeništvo u pohodu na Konavle. Dubrovčani se pozivali na stare običaje po kojima se zarobljene osobe puštanju pri ugovaranju primirja (kada se ugovori), dok je herceg Stjepan nije pristajao na puštanje zarobljenika bez novčane naknade. Tako su Dubrovčani bili primorani platiti 800 dukata za njihovo puštanje na slobodu.¹⁸² Na tim osnovama je sklopljeno privremeno primirje koje je za cilj imalo obustavu ratnih aktivnosti, a na njegu su Dubrovčani gledali kao na privremenu mjeru za kupovinu vremena kako bi okupili saveznike oko sebe. Glavni cilj je bio vraćanje Konavala, a što je prema primirju bila odluka Porte.¹⁸³

Međutim, sklopljeno primirje nije poštovano. Nedugo nakon potpisivanja mira herceg Stjepan je započeo sa opsadom grada Sokola u Konavlima i sa vojskom se približio zidinama Dubrovnika.¹⁸⁴ Kao odgovor na obnavljanje neprijateljstava Dubrovčani su iskoristili činjenicu da je herceg bio dubrovački vlastelin i proglasili su ga izdajnikom, a kao kaznu za izdaju herceg je osuđen na smrtnu presudu i za nagradu onome ko bi je izvršio obećana je nagrada od 15

¹⁸⁰ Foretić, *Dubrovnik*, 219.

¹⁸¹ U historiografiji se pogrešno predstavlja da se herceg Stjepan nastojao osloboditi dubrovačke posredničke uloge u trgovini, jer bez dubrovačkih trgovaca ne bi mogao ekonomski jačati svoje oblasti koje su bile na početku privrednog uzdizanja i strani kapital i vještine su bile neophodne. - Ђирковић, *Херцег Стефан*, 145.

¹⁸² Поровић, *Хисторија Босне*, 496.

¹⁸³ Ђирковић, *Херцег Стефан*, 158.

¹⁸⁴ Isto, 164.

hiljada dukata, nasljedno plemstvo i kuća u Dubrovniku.¹⁸⁵ Herceg Stjepan je nakon tog proglasa zaista udaljio iz blizine Dubrovnika, što su Dubrovčani nastojali iskoristiti pa su u zimu 1451. godine poduzeli vojni pohod u kojem su pokušali povratiti Konavle, ali su doživjeli težak poraz od hercega.¹⁸⁶ Tako je potpisano primirje ostalo samo mrtvo slovo na papiru jer su se neprijateljstva ubrzo ponovo rasplamsala.

Koalicija uperena protiv hercega Stjepana

U međuvremenu, dok su vodili pregovore o primirju sa hercegom Stjepanom, Dubrovčani su započeli veliku diplomatsku akciju kako bi za sebe pridobili što više saveznika i stvorili koaliciju protiv hercega. U Bosni su Dubrovčani uputili poslanstvo kralju Tomašu, koji je prethodno bio u ratu sa hercegom Stjepanom u kojem je izgubio određene teritorije, pa je u savezu sa Dubrovačnima vidio priliku da povрати te izgubljene teritorije.¹⁸⁷ Dubrovčani odmah po izbijanju rata stupili u pregovore sa kraljem o sklapanju saveza protiv hercega Stjepana, no pregovori su se odužili zbog toga što je kralj zbog svoje loše finansijske situacije zahtjevao od Dubrovčana da finansiraju njegov pohod protiv hercega Stjepana.¹⁸⁸ Nakon što su Dubrovčani napokon pristali na taj uslov kralj Tomaš je izdao dokument kojim je ozvaničio sklapanje saveza.¹⁸⁹ Time se kralj obavezao da će u koordinaciji sa Dubrovčanima poduzeti vojni pohod protiv hercega Stjepana i da će nakon pobjede nad njim Dubrovčanima prepustiti „*вике викома свѣ жѣпѣ драчевицѣ по котарѣ сѣториномѣ и с моринемѣ и градомѣ новимѣ и с рисинѣ са бѣсими сели и засеѣци.*“¹⁹⁰ Time su Dubrovčani jasno istakli pretenzije na hercegovе posjede koje su namjeravali preuzeti nakon pobjede u ratu.

Puno jednostavnije su Dubrovčani postigli dogovor o savezu sa despot Đurađem Brankovićem koji je odmah stao na stranu Dubrovčana i objavio rat hercegu Stjepanu.¹⁹¹

¹⁸⁵ Ћирковић, *Историја*, 300.

¹⁸⁶ Ћирковић, *Вести Броља де Лавело*, 181.- 183.

¹⁸⁷ Ћоровић, *Хисторија Босне*, 498.

¹⁸⁸ Ћирковић, *Херцег Стефан*, 170.

¹⁸⁹ Povelja kojom kralj Tomaš sklapa savez sa Dubrovčanima i poklanja im posjede, (18.11.1451. god), Стојановић, *Повеле и писма, (II)*, 118.- 120.

¹⁹⁰ Isto, 119.

¹⁹¹ Јиречек, *Историја Срба*, 161.

Kako bi koalicija protiv hercega Stjepana bila jedinstvena, Dubrovčani su radili na tome da izmire kralja Tomaša i despota Đurađa, koji su bili u lošim odnosima zbog dugogodišnjih međusobnih ratovanja. Uz dubrovačko posredovanje kralj i despot su se izmirili, što nije išlo na ruku hercegu Stjepanu.¹⁹²

Glavni cilj koalicije je bio uništenje hercega Stjepana i podjela njegovih posjeda. U tom pravcu Dubrovčani su skovali plan o otkupu hercegovе zemlje koji se zasnivao na tome da despot Đurađ preko svojih poslanika na Porti ponudi sultanu otkup hercegovih posjeda u iznosu od 150 hiljada dukata,¹⁹³ a novac ne bi bio isplaćen odmah, već nakon što bi članovi koalicije došli u posjed hercegovih zemalja čime bi preuzeli i plaćanje njegovog danka sultanu. Plan je predviđao i podjelu hercegovе zemlje nakon što bi članovi koalicije ušli u njen posjed,¹⁹⁴ pa je prema dogovorenoj raspodjeli predviđeno da Dubrovčani dobiju oblast Trebinja i Dračevica, dok bi despot Đurađ dobio istočne dijelove hercegovе zemlje uz rijeku Drinu i oblast Lima sa manastirom Mileševom.¹⁹⁵ Preostale hercegovе posjede bi dobio kralj Tomaš.

Kako je uništenje hercega Stjepana bilo moguće jedino vojnim putem Dubrovčani su očekivali pomoć i od ugarskog kralja, svoga seniora. Međutim, u Ugarskoj je vladalo haotično stanje uzrokovano borbom za ugarsku krunu. gdje je Janko Hunjadi vršio funkciju gubernatora u ime maloljetnog kralja i iako je pružao deklarativnu podršku Dubrovčanima, Hunjadi je bio spreman na vojni pohod protiv hercega Stjepana samo ukoliko bi taj pohod bio financiran dubrovačkim novcem, na što Dubrovčani nisu bili spremni pristati.¹⁹⁶

Okupljanje koalicije oko Dubrovčana predstavljalo je veliki izazov za hercega Stjepana pa je i on nastojao na svoju stranu privući saveznike. Najveće napore u tom pravcu herceg je uložio u nastojanjima da na svoju stranu pridobije Veneciju, najvećeg dubrovačkog konkurenta na Jadranu, pa je i slao poslanike u Republiku svetog Marka sa namjerom da se Mlečani uključe u rat protiv Dubrovnika.¹⁹⁷ Hercegov planovi su predviđali da Mlečani napadnu Dubrovnik sa mora i u slučaju pobjede u ratu, nudio im je grad Dubrovnik i 200 hiljada dukata iz dubrovačkog

¹⁹² Пирковић, *Херцег Стефан*, 161.

¹⁹³ Despotovi poslanici na Porti u imali zadatak i da rade na dobijanju dozvole za napad na hercega Stjepana, jer bez te dozvole se ne bi mogao realizirati plan o podjeli hercegovе zemlje. - Божић, *Дубровник и Турска*, 119.

¹⁹⁴ Пирковић, *Херцег Стефан*, 166.

¹⁹⁵ Јиречек, *Историја Срба*, 161.

¹⁹⁶ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 306.

¹⁹⁷ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 251.

depozita.¹⁹⁸ Međutim, Mlečani se nisu htjeli upuštati u ovu avanturu, pa su odbili hercegovu ponudu.¹⁹⁹

Herceg Stjepan gubi podršku Osmanlija

U novembru 1451. herceg Stjepan je doživio neočekivan udarac od strane u koju se najviše oslanjao u ovom ratu. Naime, tada je sultan Mehmed II sklopio mir sa Ugarskom, koji se odnosio i na njega i Dubrovčane, kao vazale pomenutih imperija. Jedna od stavki potpisanog mira je bila uspostavljanje granica koje su bile na snazi prije rata, što je značilo da je herceg Stjepan morao da vrati posjed Konavala Dubrovčanima.²⁰⁰ Kako bi to bilo provedeno u praksi, sultan je uputio svoga poslanika Murata, koji je u Konavle stigao početkom 1452. godine, gdje je održan zbor u prisustvu hercegovih i dubrovačkih poslanika. Na zboru je sultanov poslanik povrdio vraćanje Konavala Dubrovčanima, a Dubrovčani su prekinuli obustavu trgovine preko hercegovе zemlje.²⁰¹

Vraćanjem Konavala Dubrovčanima i ponovnim uspostavljanjem trgovine izgledalo je da je rat završen i da je za to potrebna samo zvanična objava. Međutim, nedugo nakon što se sultanov poslanik vratio nazad u Osmansko carstvo, herceg Stjepan je sa svojim ljudima ponovo izvršio okupaciju Konavala.²⁰² Dubrovčani su se zbog toga ponovo žalili na Porti, pa je sultan uputio novog poslanika u aprilu 1452. godine zadatkom da ponovo preda Konavle u dubrovačke ruke. Na održanom zboru u Konavlima taj posjed je ponovo vraćen Dubrovčanima,²⁰³ čime je definitivno stavljena tačka na ovo pitanje jer herceg Stjepan nije više pokušavao osvojiti ovaj teritorij.

Tako je potpisivanje mira između Osmanskog carstva i Ugarske izravno išlo u korist Dubrovčana jer je grad pod Srđem potpisanim mirom dobio međunarodnu zaštitu te je ponovo dobio Konavle pod svoju vlast. Herceg Stjepan siguno nije mogao biti zadovoljan time jer je to

¹⁹⁸ Пирковић, *Херцег Стефан*, 171.

¹⁹⁹ Isto, 172.

²⁰⁰ Божић, *Дубровник и Турска*, 121.

²⁰¹ Isto, 122.

²⁰² Ђоровић, *Хисторија*, 500.

²⁰³ Божић, *Дубровник и Турска*, 124.

predstavljalo veliki udarac po njega u ovom ratu. Međutim, tu nije bio kraj lošim vijestima po njega jer se ubrzo desio neočekivan obrat u njegovoj porodici.

Pobuna u hercegovoј porodici i ulazak Venecije u rat

Položaj hercega Stjepana je postao još teži u proljeće 1452. godine kada je doživio izdaju od najbližih članova svoje porodice i vlastele. Naime, hercegov stariji sin knez Vladislav je sa Dubrovčanima u ljeto 1451. potpisao tajni savez²⁰⁴ da bi u proljeće 1452. godine, kada je došao pravi trenutak, digao pobunu protiv svoga oca hercega Stjepana, uz podršku njegove majke, hercegovе žene Jelene, kao i vojvode Ivaniša Vlatkovića, koji je za učešće u pobuni dobio dubrovačko građanstvo.²⁰⁵ Jabuku razdora u hercegovoј porodici predstavljala ljubavna afera koju je herceg Stjepan imao sa djevoјkom iz Firence²⁰⁶, a koјom se trebao oženiti njegov sin Vladislav.

Uz dubrovačku pomoć u vidu najamnika, oružja i novca, knez Vladislav je tokom ljeta 1452. godine zauzeo veliku površinu Humske zemlje i utvrđenih gradova, od kojih je najznačajniji bio grad Blagaj.²⁰⁷ Akcija kneza Vladislava je izazvala veliko oduševljenje u taboru hercegovih neprijatelja, dok je njega dovela u izuzetno tešku poziciju, što su Dubrovčani nastojali iskoristiti i zadati mu odlučujući udarac. Plan je bio da se svi članovi koalicije protiv hercega okupe u Blatu kod Mostara i odatle pređu rijeku Neretvu i izvrše konačni napad. Međutim, kralj Tomaš, iako se sa svoјom voјskom nalazio u Humu, odlučio se na povlačenje pod izgovorom da mora intervenisati protiv osmanskog upada u Bosnu.²⁰⁸

Nakon što herceg Stjepan nije dobio prijeko potrebnu pomoć od Osmanlija, istu je pokušao naći na drugoj strani. Obratio se Mlečanima, najvećim dubrovačkim konkurentima na

²⁰⁴ U povelji koјom sklapa savez sa Dubrovčanima protiv svoga oca, knez Vladislav navodi da je to uradio zbog toga što herceg Stjepan „*чини нимъ рать и размире и створи велике шете њ котарѣ ни хъ...и посиде њзе нимъ ждпѣ конавли противс бѣѣ и правди и протива записомъ*“ te zbog toga se on obavezuje da će „*настоати повратити и ослободити кнезѣ и властеломъ града дѣвровника ждпѣ конаваскѣ са всим своими правинами*“ i da neće sklapati mir sa hercegom bez dubrovačke dozvole. – (15.8. 1451. god), Стојановић, *Повеље и писма, (II)*, 124.-127.

²⁰⁵ Povelja koјom Ivaniš Vlatković sklapa savez sa Dubrovčanima protiv hercega Stjepana i prima dubrovačko građanstvo, (25.3.1452. god), Isto, 135.- 138.

²⁰⁶ Јован Радонић, *Западна Европа и балкански народи према Турцима у првој половини XV века*, Издање Матице Српске, Нови Сад, 1905; 273.

²⁰⁷ Osim Blagaja, Vladislav je osvojio Тоћеvac, Vrtar u Sutjesci, Imotski, Kruševac i Novi u Luki, a u Humu je herceg држао једино је град Ljubuški. - Ћирковић, *Историја*, 302.

²⁰⁸ Ћирковић, *Херцег Стефан*, 182.

Jadranu, ponudom u kojoj im je nudio trg Drijeva i Neretvansku Krajinu u zamjenu za vojnu pomoć. Iako su na početku rata Mlečani zauzeli neutralan stav u ovom sukobu, ipak su se odlučili na ulazak u rat na strani hercega Stjepana²⁰⁹, kako Ćirković navodi iz bojazni da će Dubrovčani zauzeti područja Drijeva i Krajine.²¹⁰ Tako su se Mlečani odlučili na vojnu akciju u maju 1452. godine²¹¹ kada je njihova flota uplovila u područje Neretve i bez otpora osvojila trg Drijeva i područje Krajine,²¹² i pored protesta kralja Tomaša koji je pozivao Mlečane da odustanu od te akcije.²¹³

Nastavak ratovanja i izmirenje hercega Stjepana sa sinom Vladislavom

Ulaskom Venecije u rat na strani hercega Stjepana situacija za Dubrovčane i njihove saveznike se brzo pogoršala jer je hercegova vojska potpomognuta mletačkim brodovima započela protunapad koji je za cilj imao vraćanje posjeda u Humu koje je herceg Stjepan izgubio nakon pobune kneza Vladislava. Dubrovčani nisu bili spremni na sukob sa Venecijom pa su poticali kralja Tomaša na intervenciju nastojeći iskoristiti njegovo nezadovoljstvo zbog mletačkog prisustva na teritoriji Bosanskog kraljevstva. Tako se kralj Tomaš sa vojskom u uputio u Hum, što je uzrokovalo je povlačenje hercegove vojske.²¹⁴

Dubrovčani su u ponovnom dolasku kralja Tomaša u Hum vidjeli novu priliku za obračun sa hercegom Stjepanom, međutim i pored ulaganja napora u tom cilju, kralj Tomaš se ponovo povukao sa vojskom i cijeli poduhvat je propao. Razlog povlačenja kralja Tomaša iz Huma je bio nemogućnost dogovora oko podjele hercegovih zemalja. Naime, kralj Tomaš bio odlučan da dobije grad Blagaj, kojeg je tada držao knez Vladislav, koji nije želio samo tako prepustiti ovaj grad bez nadoknade, a koju mu je kralj obećavao u vidu zemalja koje je tek trebalo osvojiti od hercega Stjepana.²¹⁵ Tako je zbog nesloge među saveznicima Dubrovčanima

²⁰⁹ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 262..

²¹⁰ Ћирковић, *Херцег Стефан*, 179.

²¹¹ Naredba splitskom knezu da pod mletačku vlast stavi Neretvu i Krajinu, (9.5.1452. god), Ljubić, *Listine IX*, 415.-416.

²¹² Šunjić, *Bosna i Venecija*, 263.

²¹³ Pismo poslanicima bosanskog kralja i kneza Vladislava povodom pitanja Krajine i Neretve, (3.7.1452. god) Ljubić, *Listine IX*, 421.- 422.

²¹⁴ Ћирковић, *Историја*, 303.

²¹⁵ Ћирковић, *Херцег Стефан*, 181.

ponovo propao pokušaj da u potpunosti poraze hercega Stjepana i dođu u posjed njegovih zemalja, pogotovo nakon što je već odavno napuštena ideja o otkupu hercegove zemlje na Porti.

Što se tiče kneza Vladislava, poslije početnih uspjeha on nije uspio ostvariti ništa više od osvajanja Huma²¹⁶ jer nije imao dovoljno odlučnosti da nastavi osvajanje hercegove zemlje što ga je dovelo u težak položaj krajem 1452. godine kada je herceg Stjepan je dobio osmansku pomoć od 2000 vojnika. To je značilo da će herceg krenuti u vraćanje teritorije Huma pod svoju vlast i da će se knez Vladislav prvi naći na udaru. Početkom 1453. godine je herceg Stjepan, potpomognut osmanskim najamnicima, izvršio opsadu humskih gradova i tvrđava koje mu je njegov sin preteo nakon što se pobunio protiv njega. Tako se Vladislav našao u nezavidnoj situaciji jer nije imao dovoljno snage kako bi se odbranio od očevih nastraja, pa se odlučio na mirovne pregovore, iako se obavezao Dubrovčanima da neće započinjati nikakve pregovore bez njihovog odobrenja.²¹⁷

Tokom pregovora o miru uslove je diktirao herceg Stjepan, pa se na kraju knez Vladislav obavezao da će predati sve osvojene tvrđave i posjede²¹⁸, a herceg je njemu, ženi Jeleni i pobunjenjima oprostio to što su se pobunili protiv njega i primio ih u milost.²¹⁹ Nakon izmirenja sa ocem, knez Vladislav se se ponovo obavezao i na vazalni odnos sultanu Mehmedu II.²²⁰

Pregovori o miru i završetak rata

Osmansko osvajanje Carigrada u maju 1453. godine²²¹ imalo je velikog odjeka i na stanje u ratu između hercega Stjepana i Dubrovnika. Naime, u taboru hercegovih neprijatelja je zavladao veliki strah zbog tog događaja jer nakon osvajanja Carigrada sljedeći cilj Osmanlija su

²¹⁶ Ђирковић, *Херцег Стефан*, 185.

²¹⁷ Isto, 189.- 190.

²¹⁸ Time je herceg vratio sve izgubljene tvrđave pod svoju kontrolu, a u jesen 1453. godine Venecija mu je vratila trg Drijeva i Krajinu pa je herceg Stjepan ponovo pod svojom vlašću imao posjede kao i prije početka rata. - Mletačko pismo u kojemu se odgovara na molbe hercega Stjepana, (5.12.1453. god), Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga X, JAZU, Zagreb, 1891; 19.- 20.

²¹⁹ Povelja kojom se herceg Stjepan miri sa sinom Vladislavom i ženom Jelenom, (19.7.1453. god), Стојановић, *Повеле и писма, (II)*, 66.-69.

²²⁰ Povelja kojom se herceg Stjepan miri sa sinom Vladislavom i obećava da će odrediti testament sinovima ukoliko budu vjerni njemu i sultanu, (19.7.1453. god), Isto, 69.

²²¹ Jozef Matuz, *Osmansko Carstvo*, Školska Knjiga, Zagreb, 1992, 44.

bile Srbija i Bosna, pa su se kralj Tomaš i despot Đurađ povukli iz koalicije protiv hercega i radili na sklapanju mira.²²²

Izmirenje Vladislava sa hercegom te inertnost kralja Tomaša i despota Đurađa nije ostavljalo Dubrovčanima mnogo prostora, osim da i oni započnu mirovne pregovore sa hercegom Stjepanom. Ratno stanje, koje je trajalo već tri godine, nanosilo je velike finansijske štete Dubrovčanima zbog toga što nisu koristili glavne trgovačke puteve koji su prolazili kroz hercegovu zemlju.²²³ Međutim, odmah po započinjanju pregovora o miru herceg Stjepan je, uzdajući se u ogromnu moć koju je Osmanska imperija uživala u tom trenutku, pred Dubrovčane iznosio nerealne zahtjeve²²⁴ što je znatno otežavalo i odugovlačilo pregovore, koji su u par navrata bili i obustavljeni.

Mirovni pregovori obnovljeni početkom 1454. godine rezultirali su konačnim dogovorom pa je herceg Stjepan izdao povelju o miru u kojoj na početku navodi opraštanje svih loših stvari koje su proistekle iz ovog rata koji nije bio potreban nijednoj strani,²²⁵ a uz to je i potvrdio sve prethodno potpisane povelje i ugovore koje je imao sa Dubrovčanima.²²⁶ Mirom je ponovo uspostavljen uobičajeni trgovački režim jer se herceg obavezao će osigurati slobodu trgovine dubrovačkim trgovcima koji prolaze njegovom zemljom dok god plaćaju carine,²²⁷ a Dubrovčani su povukli odredbu o zabrani trgovine svojim trgovcima po hercegovoj zemlji. Jedna stavka mirovnog ugovora odnosila se i na to da, ako izbije rat, herceg Stjepan je dužan tri mjeseca prije početka neprijateljstava obavijestiti Dubrovnik i dati garancije za sigurno povlačenje dubrovačkih trgovaca sa njegove zemlje.²²⁸ Bitno je istaći da je u ovom mirovnom ugovorom spominje sultan Mehmed II jer se herceg obavezao da neće prekršiti ovaj mir za bilo koga osim

²²² Ђирковић, *Херцег Стефан*, 202.

²²³ Ђирковић, *Херцег Стефан*, 203.

²²⁴ Измеђu ostalog, herceg Stjepan je tražio godišnji danak od Dubrovčana u iznosu od 1000 dukata i insistirao na tome da dobije dozvolu od sultana za sklapanje mira. - Isto, 202.- 203.

²²⁵ „да вако ђвниство чловѣче или пролитъа крѣви кога сѣ ѣ ѡвѣи рать ђчинена и ваке ране и ђвиенъа и зле ричи коа ѣ вича меѣѣ нами...меѣѣ собом ѣдносрѣдно и довроволноу примисмо и благословисмоу“ – Povelja kojom se herceg Stjepan Vukčić miri sa Dubrovčanima i potvrђuje im stare povelje, (11.4.1454. god), Стојановић, *Повеље и писма*, (II), 73.

²²⁶ „милоствиво се договорисмо и потврдисмо и потврђѣємо вакое записе и повеле...да вѣдѣ тврѣда и крѣпка и темелна вѣкѣ вѣкѣома“ - Povelja kojom se herceg Stjepan Vukčić miri sa Dubrovčanima i potvrђuje im stare povlastice, (11.4.1454. god), Isto, 73.

²²⁷ „да ниѣ трѣговци и ини ниѣ лодѣ ходе слободно прико рѣсага и по рѣсагѣ гспоцтва ми“ – Isto, 74.

²²⁸ „ако ли би се када згодило гспоцтѣѣ ми размирити се с кнезомѣ и властели ђвровачцими чеа вѣѣ не даи тѣи рать ниѣдѣѣ да не хоѣемѣо ни можемо ђчинити ... поколе вѣдемо шповидѣѣти до три мѣсеце“ – Isto, 74.

za sultana²²⁹, dok u ugovoru nije spomenut ugarski kralj, iako su Dubrovčani insistirali na tome.²³⁰ To dovoljno govori o tome kako je sa porastom utjecaja osmanskog sultana na Balkanu slabio utjecaj ugarskog kralja, što može biti predmet jedne posebne analize.

Time je završen trogodišnji rat kojim je herceg Stjepan djelomično uspio ostvariti svoje privredne zamisli dubrovačkim priznavanjem prava njegovim trgovcima iz Novog,²³¹ međutim zbog trogodišnje obustave dubrovačke trgovine kroz njegove zemlje to nije bilo dovoljno da nadoknadi pretrpljene finansijske gubitke. Također, i Dubrovnik je bio ekonomski iscrpljen zbog toga što dubrovački trgovci nisu koristili glavne trgovačke puteve koji su vodili kroz hercegovu zemlju. Time se može zaključiti da ovaj rat nije bio potreban niti jednoj strani zbog velikih finansijskih gubitaka koji su pretrpljeni, pogotovo u vremenu nadolazeće osmanske opasnosti koje u narednim godinama nije bio pošteđen ni herceg Stjepan, iako je bio osmanski vazal.

²²⁹ „ни се потворити ни за єднѣ стварѣ на землѣ мо за страхѣ ни за благо ни за єднога гдина ни за ниєднога инога члѣ
изложивѣ великога гспѣра гдина цара тѣрскога мѣхмет вега“ – Povelja kojom se herceg Stjepan Vukčić miri sa
Dubrovčanima i potvrđuje im stare povlastice, (11.4.1454. god), Стојановић, *Повеље и писма, (II)*, 75.

²³⁰ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 311.

²³¹ Ћирковић, *Херцег Стефан*, 210.

Rat u odnosima između Bosne i Dubrovnika – komparativna analiza

Na osnovu svega navedenog može se ustvrditi da je rat itekako imao utjecaja u odnosima između Bosne i Dubrovnika jer su ratovi donosili prekid uobičajenih tokova komunikacija između dvije strane i u ratnim godinama je dolazilo do turbulentnih odnosa koji bi ipak na kraju bili razriješeni na miran način, dovodeći odnose između Bosne i Dubrovnika u normalni režim.

Bitno je istaći da ratovi između Bosne i Dubrovnika počinju u specifičnim političkim okolnostima. Naime, Bosanci su, kao izazivači sva tri rata između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku, mudro birali pogodan trenutak za započinjanje rata. Na taj način ratovi počinju u političkom ambijentu kada izazivači sa bosanske strane imaju jak oslonac u vidu strane sile čiju su vrhovnu vlast priznavali, dok se u istom momentu Dubrovčani nalaze izolovani od svojih saveznika i bez pomoći svog seniora Ugarske kraljevine. Kao najbolji primjer tome može se uzeti rat između kralja Ostoje i Dubrovnika koji počinje u situaciji kada skoro svi dalmatinski gradovi, kao i sam kralj Ostoja, priznaju vlast Ladislava Napuljskog, pretendenta na ugarski prijesto, što je značilo da je Dubrovnik bio okružen Ladislavljevima pristalicama i time stavljen u veoma težak položaj. Uz to, dodatnu otežavajuću okolnost za Dubrovčane je predstavljalo utamničenje Sigismunda Luksemburškog u Ugarskoj, što je otvorilo put kralju Ostoji za pokušaj osvajanja grada pod Srđem. Slična je situacija bila i sa ratovima Radoslava Pavlovića i hercega Stjepana Vukčića sa Dubrovnikom. Radoslav Pavlović se uzdao u pomoć Osmanlija iako nije imao formalno odobrenje za pokretanje rata. Znatno mudrije od njega se ponio herceg Stjepan, koji je učio na greškama Radoslava Pavlovića, pa je prije pokretanja rata dobio dozvolu od sultana i čekao pogodan trenutak sve do ljeta 1451. godine kada su se Dubrovčani našli usamljeni bez ugarske pomoći zbog teške situacije izazvane borbom za prijesto, dok su glavni dubrovački saveznici, bosanski kralj Tomaš i srpski despot Đurađ, vodili međusobne sukobe zbog kojih se nisu mogli angažovati na strani Dubrovčana.

Međutim, za pokretanje rata je bilo potrebno pronaći i povod za isti. Jedna od odlika bosansko-dubrovačkih ratova je bila ta da su pred Dubrovčane stavljeni zahtjevi u formi ultimatumu koji su bili izuzetno nepovoljni po njih i na koje nisu mogli pristati u datom momentu pa su ih oni bili prinuđeni odbiti. To dubrovačko odbijanje je bosanska strana koristila kao povod za rat što se može vidjeti na primjerima u ratu kralja Ostoje i Radoslava Pavlovića sa Dubrovnikom. Kralj Ostoja je od Dubrovčana zahtjevao predaju Slanskog primorja koje je bilo legalno otkupljeno upravo od njega, na što Dubrovčani naravno nisu pristali, pa je to odbijanje kralj iskoristio kao povod za rat koji za cilj nije imao vraćanje Slanskog primorja, već osvajanje Dubrovnika. Slično je postupio Radoslav Pavlović koji je Dubrovčanima prodao svoju polovinu Konavala i nakon što su oni započeli utvrđivanje gradova na pomenutom teritoriju Radoslav je protestvovao protiv toga i zatražio obustavu bilo kakvih radova i još niz mjera. Dubrovčani na to nisu htjeli pristati pa je Radoslav to iskoristio kao povod za rat.

Stiče se utisak da su ratovi između Bosne i Dubrovnika mogli biti spriječeni da je postojalo želje za tim, posebno od aktera koji su bili neutralni u vremenu napetosti i tenzija koje su dovodile do početka rata. Tako je u vremenu prije izbivanja rata između kralja Ostoje i Dubrovnika izostala reakcija Hrvoja Vukčića, koji je tada, kao najmoćniji bosanski velikaš i sa ugledom kojeg je stekao zbog osvajanja u Dalmaciji, mogao na vrijeme posredovati između dvije strane i tako spriječiti eskalaciju sukoba. Što se tiče ratova Radoslava Pavlovića i Stjepana Vukčića, izostali su konkretni potezi bosanskih kraljeva na spriječavanju rata. Razlozi njihovog pasivnog držanja se mogu pronaći u činjenici da kraljev autoritet sve više slabi od početka XV vijeka i on više ne može utjecati na aktivnosti njemu hijerarhijski podređenih velikaša, koji se svojevrijem odlučuju na jedan tako veliki potez kakav je bio rat.

Za Dubrovčane je sklapanje savezništava je činilo osnovnu taktiku u ovim ratovima iz razloga što se sami nisu mogli suprotstaviti napadačima sa bosanske strane. Dubrovčani su ulagali mnogo napora kako bi na svoju stranu privukli saveznike iz same Bosne, jer ni u jednom od ova tri sukoba „sva“ Bosna nije bila jedinstvena po pitanju ratovanja sa Dubrovčanima, pa im je to ostavljalo prostora za sklapanje savezništava sa faktorima na političkoj sceni srednjovjekovne Bosne. Sklapanje savezništava Dubrovčani su nastojali ozvaničiti pismenim ugovorima kako bi saveznike što jače vezali za sebe, međutim, često se dešavalo da su dubrovački saveznici kada bi se našli u nepovoljnoj situaciji, i pored zvanično sklopljenog

dogovora, napuštali Dubrovčane i priklanjali se drugoj strani. Za primjer se može uzeti knez Vladislav koji bio saveznik Dubrovčana u ratu protiv hercega Sjepana , njegovog oca, i pridržavao se odredbi sklopljenog dogovora sve do trenutka kada je herceg Stjepan krenuo u ofanzivu protiv njega, pa je Vladislav, iz straha od potpunog uništenja, napustio Dubrovčane i priklonio se svome ocu unatoč njihovom neslaganju. Po pitanju poštovanja sklopljenih saveza slična situacija je vladala i na bosanskoj strani, a kao najbolji primjer toga može se navesti priklanjanje vojvode Sandalja Hranića i kneza Pavla Radinovića kralju Ostoji na početku njegovog pohoda na grad pod Srđem. Vojvoda Sandalj i knez Pavle su u tome vidjeli priliku da steknu teritorijalna proširenja na račun Dubrovačke Republike, no nakon što njihov pohod nije polučio očekivane rezultate velikaši su napustili savezništvo sa kraljem i započeli proces izmirenja sa Dubrovčanima. I sam kralj je u toku rata sa Dubrovnikom napustio svoga seniora Ladislava Napuljskog i priklonio se njegovom suparniku Sigismundu Luksemburškom u periodu kada je Sigismund započeo vraćanje svog ugleda i moći. Tako je u bosansko-dubrovačkim ratovima promjena savezništava bila uobičajena pojava na obje strane i usko povezana sa mogućnošću, odnosno nemogućnošću ostvarivanja ličnih interesa, pa su dojučerašnji protivnici postajali saveznici i obrnuto.

Posebno je zanimljiva dubrovačka praksa sklapanja koalicija koje su za cilj imale uništenje izazivača ratova i podjelu njegovih posjeda, čemu najbolje možemo svjedočiti u ratovima Radoslava Pavlovića i hercega Stjepana sa Dubrovnikom. Koalicije koje su predvodili Dubrovčani su okupljali tada najmoćnije velikaše i vladare protiv Radoslava Pavlovića i hercega Stjepana sa ciljem njihovog uništenja na način da bi članovi koalicije isposlovali dozvolu za napad i otkup posjeda kod osmanskog sultana, njihovog seniora, a nakon toga plan je bio da se ujedinenim snagama obračunaju sa navedenim velikašima. Međutim, zbog nemogućnosti dogovora takve koalicije su uvijek propadale kada su se trebale ostvariti na terenu. I Bosanci su nastojali uspostaviti neku vrstu koalicije protiv Dubrovnika, kao u slučaju hercega Stjepana koji je sklopio savez za Venecijom uperen protiv Dubrovnika. Time su se veliki naponi ulagali u diplomatske aktivnosti u pridobijanju saveznika pa su vojne operacije u ratovima između Bosne i Dubrovnika, koje su inače bile veoma slabog intenziteta i izražene jedino na početku ratova, padale u drugi plan. Na osnovu toga može se reći da je u ratovima između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku diplomatija bila glavno „oružje“ borbe. Vođenje ratova i načini ratovanja između Bosne i Dubrovnika nisu se puno razlikovali od drugih ratova koji su vođeni u srednjem

vijeku diljem Europe. Bosanci su okupljali vojsku sačinjenu od pješadije i konjanika koju bi predvodili vladari ili velikaši,²³² u zavisnosti od aktera rata, dok su Dubrovčani unajmljivali plaćenike koji su ratovali na njihovoj strani.

Najveće posljedice po odnose između Bosne i Dubrovnika u ratnim vremenima su se osjećale na polju trgovine, privredne grane koja je činila glavnu poveznicu između dvije strane. Dubrovčani su u vremenima rata koristili ulogu monopoliste na poljima uvoza i izvoza roba u Bosnu pa su obustavljali trgovinu i povlačili svoje trgovce kako bi izvršili pritisak na neprijateljsku stranu i prisilili je na popuštanje pred njihovim zahtjevima. To je bila redovna dubrovačka praksa u svim bosansko-dubrovačkim ratovima u srednjem vijeku, a najviše je do izražaja došla u ratu sa hercegom Stjepanom. Tada su Dubrovčani obustavili svoju trgovinu u hercegovojoj zemlji kako bi prisilili hercega Stjepana da povuče sve uvedene ekonomske mjere kojima su se Dubrovčani protivili i koje su smatrali nezakonitim. Ta mjera je ostala na snazi sve do potpisivanja mirovnog ugovora što govori koliko su Dubrovčani bili odlučni u tome, iako su i oni trpili finansijske gubitke. Da su odluke o obustavi trgovine bile čisto političke govori činjenica da su Dubrovčani često pravili izuzetke od tog pravila. Primjeri toga su bili najvidljiviji u ratu sa kraljem Ostojom kada su Dubrovčani na početku rata povukli svoje trgovce iz Bosne i zabranili bilo kakav vid trgovine, ali su tokom rata davali dozvole ljudima bosanskih velikaša da mogu dolaziti i trgovati u Dubrovniku. Ti ustupci su bili dio vješto smišljene taktike kako bi pridobili bosanske velikaše i na taj način ih privukli na svoju stranu.

Na kraju bosansko-dubrovačkih ratova uvijek je postizan kompromis i ratovi su završavani mirovnim ugovorima koji su u većoj ili manjoj mjeri uvijek imali iste formulacije kojima je obnavljano prijateljstvo između dvije države i uspostavljano stanje koje je vladalo prije izbivanja rata. U sklopu mirovnih ugovora kao krivci su označavani izazivači rata sa bosanske strane i to kralj Ostoja, vojvoda Radoslav Pavlović i herceg Stjepan Vukčić, ali, da bi se izbjeglo njihovo izravno optuživanje i kako bi bio ostavljen prostor za pomirenje, navođeno je da su ratove pokretali ne svojom voljom, već na nagovor „zlih“ ljudi.

²³² Emir O. Filipović, *Bosansko kraljevstvo: historija srednjovjekovne bosanske države*, Mladinska knjiga, Sarajevo, 2017, 489. - Detaljnije o ratu, ratnim taktikama i korištenom oružju u srednjem vijeku pogledati u Anthony Tuck, Anthony Goodman, *War and Border Societies in the Middle Ages*, Routledge, London, 1992; J.F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages*, The Boydell Press, Woodbridge, 1997; M.H. Keen, *The Laws of War in the Late Middle Ages*, Routledge, London, 1965.

Iako se u mirovnim ugovorima navodilo da oni važe vječno i da su isticane teške kletve ukoliko bi jedna strana narušila uspostavljeno mirovno stanje, ipak su ugovori znali biti prekršeni i stanje mira je zamjenjivano ratnim stanjem. Ratne strahote su najveće poteškoće zadavale „običnim“ ljudima koji su živjeli na pograničnom području između Bosne i Dubrovnika i čiji posjedi su bili izravno ugroženi ratnim dejstvima. Nažalost, zbog nedostatka izvornog materijala, ne možemo svjedočiti njihovim patnjama i stradanjima pa time ostajemo uskraćeni za sagledavanje posljedica koje su ovi ratovi donosili stanovništvu na obje strane.

O generalnim posljedicama bosansko-dubrovačkih ratova može se reći da su, zbog obustave trgovine koja bila uobičajeno pojava po izbijanju sukoba, obje strane trpile ekonomske gubitke. Ukoliko se na to dodaju i pustošenja i uništavanja imovine i posjeda koja su pratili ove sukobe, ipak je vođenje ratova predstavljalo veliku cijenu s obzirom na to da po njihovom okončanju nisu postizani nikakvi uspjesi koji bi mogli nadoknaditi te gubitke. Iako su ratovi između Bosne i Dubrovnika imali itekako negativne posljedice po obje strane, ipak su se te posljedice mnogo više manifestovale na Bosnu zbog slabije ekonomske moći u odnosu na Dubrovnik. Time je slabljena ekonomska snaga Bosne, a uz činjenicu da su bosanski velikaši i vladari često bili na suprotnim stranama u ovim ratovima dodatno se produbljivalo međusobno nepovjerenje i uvodilo srednjovjekovnu Bosnu u još veće unutrašnje sukobe i netrpeljivosti.

Zaključak

Pogledom na ratove između Bosne i Dubrovnika iz današnje perspektive lako se može zaključiti da ulogu pozitivaca u ovim ratovima nose Dubrovčani, dok se u ulozi negativaca nalaze Bosanci. Vođeni vlastitim motivima, od kojih većinu saznajemo isključivo iz sačuvanih dubrovačkih izvora, izazivači rata sa bosanske strane, kralj Ostoja, vojvoda Radoslav Pavlović i herceg Stjepan Vukčić Kosača, su pokretanjem ratova nastojali ostvariti isključivo svoje partikularne interese.

Kada bi se pravila ocjena o legitimnosti bosansko-dubrovačkih ratova, moglo bi se zaključiti da ti ratovi nisu imali utemeljenje niti legitimitet u tadašnjem pravnom sistemu koji je bio na snazi iz razloga što su Bosanci kršili prethodno potpisane povelje koje su se obavezali da će poštovati pa bi se iz današnje perspektive njihove poteze moglo okarakterisati kao agresija.

Po izbijanju ratova između Bosne i Dubrovnika najveće posljedice su se osjećale na polju trgovine između dvije države, grane privrede koja je činila najvažniji aspekt u bosansko-dubrovačkim odnosima. Dubrovački čin povlačenja svojih trgovaca iz Bosne po izbijanju ratova zvanično je predstavljao prekid odnosa između dvije zemlje, slično kao u današnjem savremenom svijetu kada se države odlučuju na povlačenje svojih ambasadora iz zemalja sa kojima imaju pogoršane odnose. Na osnovu važnosti trgovine između Bosne i Dubrovnika, to se može tumačiti kao potpuni prekid i zahlađenje odnosa što je uvodilo te dvije države u potpuno novu fazu međusobnih odnosa.

Ratovi između Bosne i Dubrovnika su ubrzo po svom započinjanju nadilazili lokalne okvire i dolazili su u žižu međunarodne javnosti. Tako su tokovi bosansko-dubrovačkih ratova bili diktirani željama svjetskih imperija, pogotovo Ugarske i Osmanskog carstva, zbog toga što su akteri rata bili u vazalnom statusu prema ovima dvjema imperijama. Štaviše, navede sile su bosansko-dubrovačke ratove koristile za međusobne obračune i za jačanje svog utjecaja u regionu, na taj način izbjegavajući izravni sukob. Kroz rat u odnosima između Bosne i Dubrovnika može se pratiti i jačanje utjecaja Osmanskog carstva na Balkanu i istovremeno slabljenje Ugarske. Tako sa početka XV vijeka u ratu kralja Ostoje i Dubrovnika vidljivo je da ugarski kralj, preko kralja Ostoje, ima velikog angažmana po pitanju sklapanja mira, dok sredinom XV vijeka, kada se sklapa mir između hercega Stjepana i Dubrovnika, ugarski kralj je

izostavljen iz bilo kakvih kombinacija, dok se osmanski sultan nalazi u ulozi arbitra i donosi presude po ključnim pitanjima kao što je bilo pitanje spora u vezi prava na posjed Konavala između Dubrovčana i hercega Stjepana.

U ratovima između Bosne i Dubrovnika na površinu su izlazile prikrivene ekspanzionističke pretenzije na suparničke teritorije, koje su Bosanci u najvećoj mjeri iskazivali prema Konavlima, dok su Dubrovčanima bili interesantni bosanski posjedi koji su graničili sa Republikom, poput oblasti Trebinja. Međutim, iako su se u toku ratova bilježila teritorijalna osvajanja na obje strane, ipak su na kraju ratova ta osvajanja ostajala uzaludna jer su se mirovnim ugovorima granice vraćale na one od prije početka ratova. To je znatno više odgovaralo Dubrovčanima jer su oni pretrpjeli puno veće teritorijalne gubitke u toku bosansko-dubrovačkih ratova, pa je povratak na granice koje su bile na snazi prije ratova bio njihov izričit zahtjev u toku mirovnih pregovora kojeg su uvijek uspjevali postići.

I tako su se stvari nakon uspješno okončanih mirovnih pregovora i potpisivanja mirovnog ugovora vraćale na početne položaje od prije rata. Kralj Ostoja je vratio oteto Slansko primorje Dubrovčanima i zbog izazivanja rata je ostao bez prijestola, dok su odnosi između Bosne i Dubrovnika vratili na staro ponovnim uspostavljanjem dubrovačke trgovine u Bosni. Slično je bilo i sa Radoslavom Pavlovićem koji je na kraju rata sa Dubrovnikom, uz posredovanje osmanskog sultana, vratio posjed Konavala Dubrovčanima i obnovio prijateljstvo sa njima. Jedinu korist iz ratova sa Dubrovnikom je izvukao herceg Stjepan Vukčić koji je tokom mirovnih pregovora uspio dobiti saglasnost od Dubrovčana za potvrđivanje grada Novog kao trgovačkog centra, međutim zbog toga se morao odreći prava na sve ekonomske mjere koje je uveo na svojoj zemlji u cilju ekonomskog jačanja, kao i potvrditi Dubrovčanima pravo na posjed Konavala. Time se može zaključiti da su u bosansko-dubrovačkim ratovima Dubrovčani mogli biti puno zadovoljniji u odnosu na Bosance jer su na kraju ratova uspjeli sačuvati svoju teritoriju i političke i ekonomske interese koje su imali u Bosni, dok Bosanci nisu uspjevali u svojim zamislama i na kraju su u mirovnim ugovorima bili prinuđeni priznati poraz.

Korišteni izvori i literatura

Izvori:

1. Михаило Ј. Динић, *Из дубровачког архива*, Књига III, Српска академија наука и уметности, Београд, 1967;
2. Група аутора, *Codex diplomaticus Regni Bosnae: povelje i pisma stare bosanske države*, Младинска књига, Сарајево, 2018;
3. Јосип Луčić: *Stjecanje, dioba i borba za očuvanje dubrovačkog primorja 1399-1405*, , Архивски вјесник 11-12, Загреб, 1968-1969, 99-201;
4. Шиме Лјубић, *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, књига V, ЈАЗУ, Загреб, 1875;
5. Шиме Лјубић, *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, књига IX, ЈАЗУ, Загреб, 1890;
6. Шиме Лјубић, *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, књига X, ЈАЗУ, Загреб, 1891;
7. Раде Михаљчић, *Грађа о прошлости Босне*, књига 4, Академија наука и умјетности Републике Српске, Одјелјење друштвених наука, Бања Лука, 2011, 75- 88;
8. Franz Miklosich: *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, Viennae*, 1858;
9. Мавро Орбини: *Kraljevstvo Slovena*, приредио Сима Ћирковић, Српска књижевна задруга, Београд, 1968;
10. Љубомир Стојановић: *Старе српске повеље и писма, Књ. I*, Дубровник и суседи његови, I, Српска Краљевска Академија, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, књ. XIX, Београд– Сремски Карловци, 1929;
11. Љубомир Стојановић: *Старе српске повеље и писма, Књ. II*, Српска Краљевска Академија, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, књ. XIX, Београд-Сремски Карловци, 1934;
12. Marko Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine I*, Сарајево, 1962;

Literatura:

1. Anto Babić: *Tradicija i historijsko pravo u odnosima između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku*, Bosna Franciscana, VIII/12, Sarajevo, 2000;
2. Иван Божић: *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, Научна Књига, Београд, 1952;
3. Gregor Čremošnik: *Prodaja bosanskog Primorja Dubrovniku god. 1399. i kralj Ostoja*, Glasnik Zemaljskog muzeja 40, 1928, 109-126;
4. Сима Ћирковић: *Историја средњовековне босанске државе*, Српска књижевна задруга, Београд, 1964;
5. Сима Ћирковић: *Русашка господа*, Историјски часопис 21, Београд, 1974;
6. Сима Ћирковић: *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Научно дело, Београд, 1964;
7. Сима Ћирковић: *Вести Броља де Лавело као извор за историју Босне и Дубровника*, Историјски часопис 12-12 (1961.-1962.), Београд, 1963;
8. Sima Ćirković: *Bosanska crkva u bosanskoj državi*, u "Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I", Sarajevo 1987, 191-254;
9. Владимир Ћоровић: *Хисторија Босне – Прва књига*, Српска Краљевска Академија, књ. СХХИХ, Београд, 1940;
10. Владимир Ћоровић: *Како је Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавље (1423-1427)*, Годишњица Николе Чупића 26, Београд, 1927, 73-109;
11. Рејо Џошковић: *Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403.-1423.)*, ССР, XIX/35, Zagreb, 1995, 1-54;
12. Михаило Ј. Динић: *Државни сабор средњовековне Босне*, Научна књига, Београд, 1955;
13. Михаило Ј. Динић: *Дубровачка средњовековна караванска трговина*, Српске земље у средњем веку, Српска књижевна задруга, Београд, 1978;
14. Emir O. Filipović, *Bosansko kraljevstvo: historija srednjovjekovne bosanske države*, Mladinska knjiga, Sarajevo, 2017;
15. Emir O. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2019;

16. Vinko Foretić: *Povijest Dubrovnika do 1808. I*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1980;
17. Grupa autora: *Historija naroda Jugoslavije I*, Školska knjiga, Zagreb, 1953;
18. Алекса Ивић: *Радослав Павловић, велики војвода босански*, Летопис Матице Српске 246, Нови Сад, 1907, 1.-48;
19. Константин Јиречек: *Историја Срба*, Други свезак, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1923;
20. Niko Karpetanić: *Podjela zemlje u Vitaljini u 15. stoljeću*, Anali 37, Dubrovnik, 1999, 9-31;
21. M.H. Keen, *The Laws of War in the Late Middle Ages*, Routledge, London, 1965.
22. Десанка Ковачевић Којић: *Градска насеља средњовјековне босанске државе*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1978;
23. Desanka Kovačević: *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Naučno društvo Bosne i Hercegovine, Djela 18, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka 13, Sarajevo 1961;
24. Десанка Ковачевић: *Развој и организација царина у средњевјековној Босни*, Годишњак Историјског друштва Босне и Херцеговине год 6, Веселин Маслеша, Сарајево, 1954, 229.-248;
25. Bariša Krekić: *Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka*, Godišnjak društva istoričara BiH 37 (1986), Sarajevo, 1986, 129.- 142;
26. Esad Kurtović: *Konj u srednjovjekovnoj Bosni*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2014;
27. Esad Kurtović: *Motivi Sandaljeve prodaje Konavala Dubrovčanima*, Anali 38, Dubrovnik, 2000, 103.-120;
28. Esad Kurtović: *Finansijski problemi Sandalja Hranića kao razlog prodaje Konavla Dubrovčanima*, Znakovi vremena, Broj 20, Sarajevo, ljeto 2003, 48.- 57;
29. Esad Kurtović: *Noviji radovi na proučavanju prošlosti Konavala pod bosanskom vlašću*, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH CXX, Odjeljenje društvenih nauka 36, Sarajevo 2003, 191.- 198;
30. Kurtović Esad: *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hrančić Kosača*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009;
31. Esad Kurtović: *Paolo Radonich, conte di Canali 1389.g.? (Konavli u bosansko-dubrovačkim odnosima krajem XIV stoljeća)*, Hercegovina 13-14, Mostar, 2001., 215.- 225;

32. Esad Kurtović: *Dubrovačko-ugarski pokušaji zatvaranja konavoskog kruga 1407-1415. godine*, Hrvatska misao, br. 19-20, Sarajevo, 2001, 63- 76.
33. Dubravko Lovrenović: *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387 - 1663*, Synopsis, Zagreb-Sarajevo, 2006;
34. Jozef Matuz: *Osmansko Carstvo*, Školska Knjiga, Zagreb, 1992;
35. Јован Радонић: *Западна Европа и балкански народи према Турцима у првој половини XV века*, Издање Матице Српске, Нови Сад, 1905;
36. Момчило Спремић: *Турски трибутари у XIV и XV веку*, Историјски гласник 1–2 (1970) 9.- 59;
37. Gavro Škrivanić: *Rat bosanskog kralja Ostoje sa Dubrovnikom (18. VI. 1403. do maja 1404. godine)*, *Vesnik Vojnog muzeja*, Broj 5, Beograd, 1958, 35.- 60;
38. Ferdo Šišić: *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350-1416): Sa jednim tlorisom, zemljovidom te s četiri rodoslovne table*, Izdanje „Matice hrvatske“, Zagreb, 1902;
39. Marko Šunjić: *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, HKD Napredak, Sarajevo, 1996;
40. Ђуро Тошић: *Трг Дријева у средњем вијеку*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1987;
41. Ђуро Тошић: *Остоја Пашировић (трагом једног контроверзног дипломате)*, Истраживања 20, Нови Сад, 2009, 265.-275;
42. Ћиро Трухелка: *Konavoski rat (1430-1433)*, Glasnik Zemaljskog muzeja 29, Sarajevo 1917, 145.- 211;
43. Anthony Tuck, Anthony Goodman, *War and Border Societies in the Middle Ages*, Routledge, London, 1992;
44. J.F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages*, The Boydell Press, Woodbridge, 1997;
45. Pavo Živković: *Tvrtko II Tvrtković – Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Institut za istoriju Sarajevo, Sarajevo, 1981;